

PROPOSED ADDENDA TO THE PROGRAM OF STUDY FOR MANDATORY MILITARY SERVICE OF FEMALE SERVICEPERSONS ON A VOLUNTARY BASIS IN THE RA ARMED FORCES

Authors:

Artur Sakunts

Nazeli Movsesyan

This reference is produced under the project “Fostering human rights of women in the RA armed forces II”, with the financial support of the UK Government, through a sub-grant from the Institute for War and Peace Reporting (IWPR). The opinions, findings, and conclusions stated herein are those of the author/s/ and do not necessarily reflect the official position of the UK Government or the views of IWPR.

THE CONTINUOUS STUDY ON THE STATE OF PROTECTION OF THE RIGHTS OF FEMALE SERVICEPERSONS IN THE RA ARMED FORCES IN 2023 – 2025 YEARS BY HCA VANADZOR

From September 2023 to March 2024, Helsinki Citizens' Assembly-Vanadzor, aimed at the implementation of UN Security Council Resolution 1325, initiated and conducted a research to observe the progress in the work carried out towards the Second National Action Plan for 2022-2024 and the state of protection of the rights of female servicepersons involved in the armed forces, as a result of which the [report](#) on the "Situation Of Women's Rights In The RA Armed Forces" was compiled.

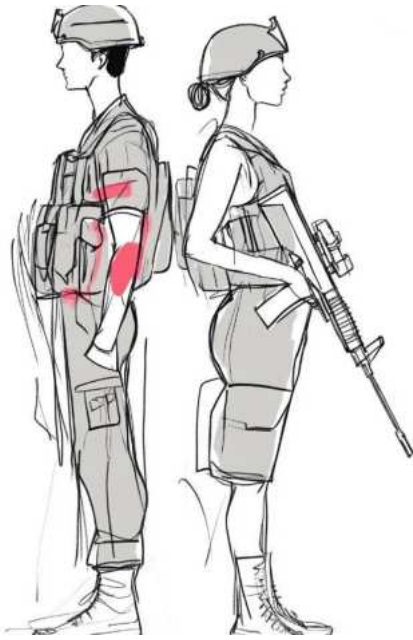

As a result of the research, the Organization identified problems related to the involvement of women in military service, the formulated recommendations for addressing these problems were sent to the Ministry of Defense of the Republic of Armenia and other interested parties in March 2024: the Standing Committee on Defense and Security Issues of the National Assembly of the Republic of Armenia, the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, and the Human Rights Defender of the Republic of Armenia, with the aim of discussing and taking steps toward resolving the identified problems.

The majority of the recommendations were taken into consideration by the Ministry of Defense of the Republic of Armenia. The recommendations submitted by HCA Vanadzor regarding legislative amendments, which were taken into consideration by the Ministry of Defense of the Republic of Armenia, are presented below:

1. In the RA Law "On Military Service and the Status of a Serviceman"

According to Part 1 of Article 26 of the RA Law "On Military Service and the Status of a Serviceman", within the framework of the announced call-up for mandatory military service of privates, the designation of places of military service of female servicepersons of private rank performing mandatory military service is carried out without drawing lots, in accordance with the procedure established by the order of the RA Minister of Defense.

Considering the fact that currently there is only one women's battalion in the RA Armed Forces, it is certainly not practical and logical to assign places of military service to female servicepersons of private rank performing mandatory military service by drawing lots. At the same time, considering the issue in the context of a longer-term outcome, it is necessary to develop and implement a mechanism, the implementation of which will make it possible to observe the service of female and male servicepersons in the same battalion (for example, in the USA, male and female servicepersons participate in military training together).

To achieve this goal, efforts should be made to strengthen the principle of equality between male and female military personnel and the prohibition of gender-based discrimination.

2. According to Part 2 of Article 26 of the RA Law "On Military Service and the Status of a Serviceman", when assigning mandatory military personnel to places of military service, the education received, the degree of fitness for military service, as well as "other conditions established by law", which are not mentioned in the law, are taken into account. It was proposed to clarify the principles on which the wording of "other conditions established by law" is based, in particular, to clarify what conditions, in addition to the education received and the degree of fitness for military service, are taken into account when assigning conscripts to places of military service. In addition, it was proposed to clarify the content of "other conditions" for female and male servicepersons.

"RA AF Code of Internal Service" in the RA law

Article 264 of the Code establishes that during peaceful times female servicepersons are not appointed for the day duty, except for the dorm day duty. If necessary, they can be appointed as doctor on duty (medical assistant), staff duty officer, and letter delivery person. Female servicepersons are also appointed to duty according to their profession.

Taking into account the fact that male servicepersons, being involved in the performance of wider service duties, have greater opportunities for service advancement, as well as based on the principle of non-discrimination, it is important to guarantee the appointment of female servicepersons in the day duty, which will ensure equal opportunities for service advancement. At the same time, it is necessary to provide the necessary conditions for female servicepersons included in the day duty to ensure the proper performance of service duties, taking into account the specific requirements of women due to their physiological characteristics.

2. Article 268 of the Code establishes that a regiment duty officer, regiment duty officer's assistant, assembly point duty officer, checkpoint duty officer, regiment staff duty officer appointed from among officers and warrant officers are armed with pistols with two loaded magazines. While assembly point duty officer, checkpoint duty officer, regiment staff duty officer, as well as checkpoint duty officer's assistants, duty officers and daily duty officers of subdivisions, except female servicepersons involved in the dorm duty staff, assembly point daily duty officers and mailmen (delivery officers) are armed with bayonets.

The issue of restricting the weapons provided to women contradicts the provision on allowing female servicepersons to perform combat duty, which also stipulates that they must carry appropriate weapons.

Based on the need to amend Article 264 of the Code regarding the appointment of female servicepersons to the daily duty, the Organization proposed that Article 268 of the "Code of Internal Service of the Armed Forces of the Republic of Armenia" establish equal opportunities for all servicepersons on duty to be armed, regardless of the sex of the military personnel.

By the way, the recommendations which were acknowledged, according to the RA Ministry of Defense, will be discussed in the RA Ministry of Defense within the framework of the ongoing reforms.

At the same time, the RA Ministry of Defense addressed a number of recommendations for legislative amendments separately. In particular, during the study of the state of women's rights in the Armed Forces in 2023-2024, the Organization recorded that, while Article 5, Part 4, Paragraph 1 of the RA Law "On Military Service and the Status of Servicemen" establishes the provision for women to undergo mandatory military service on a voluntary basis, regulations that take into account the physiological characteristics of women are not established, in particular, the procedure for examining the health of female servicepersons involved in mandatory military

service during pregnancy, and the regulation on the scope of service duties. It was proposed to establish in the RA Law "On Military Service and the Status of a Serviceman" the procedure for conducting health examinations of a female serviceperson during her term of military service in case of pregnancy. In response, the RA Ministry of Defense informed that there is no need to establish such a procedure, since all servicepersons are provided with quality medical care in accordance with the procedure established by the aforementioned law, in the relevant departmental military medical institutions

or in other medical institutions in accordance with the procedure established by the RA Government's decree.

In response to the Organization's proposal to establish a list of physical exercises for pregnant female servicepersons based on the indications given by medical specialists regarding physical load restrictions, the RA Ministry of Defense stated that, according to the RA Government's Decree No. 404-N of 2018, the initiation of amendments to the provisions defining the list of diseases determining the degree of fitness of a citizen or military personnel for military service and the conditions of military service contraindicated for their health condition is within

the competence of the RA Ministry of Health, and the coordination of these processes in the RA Armed Forces is carried out by the only staff body conducting military medical expertise, the Central Military Medical Expertise Center of the Ministry of Defense.

Another problem noted by the Organization is the ban, established by Article 270 of the RA Law on the "Code of Internal Service of the Armed Forces of the RA", on assigning female servicepersons to work that involves carrying and moving weights exceeding the maximum norms set for them by Labor Code, which is discriminatory against male servicepersons in cases where female and male servicepersons have an equal level of physical fitness. The Organization proposed to take into account not the physiological characteristics of women, but their level of physical fitness. In response, the Ministry of Defense of the Republic of Armenia informed that it is not advisable to make an amendment to the provision, since the criteria for assessing the physical fitness of female and male servicepersons are different, due to physiological characteristics.

The disciplinary penalties provided for in Part 1, Paragraphs 3, 5 and 6 of the RA Law on the "Disciplinary Code of the Armed Forces of the Republic of Armenia" ("deprivation of regular discharge from the place of deployment of the military unit for a period of up to 1 month", "postponement of the granting of basic leave for a period of one month to three months", "sending to a disciplinary company for a period of ten days to one month" disciplinary penalties are not applied to female servicepersons.). It is known that, especially in recent years, for the majority of mandatory military servicepersons, the release from the place of deployment of the military unit and the provision of basic leave are of great importance. In this regard, the deprivation of regular release for a period of up to 1 month and the postponement of the provision of basic leave - the application of penalties for a period of one month to three months, which are intended to ensure discipline in the troops, should not be applied to servicepersons in a differentiated manner based on their gender. In particular, the Organization emphasized that the application of the type of penalty "sending to a disciplinary company for a period of ten days

to one month" should not be conditioned by the gender of the serviceperson. In response, the RA Ministry of Defense informed that the issue will be considered in the event of an increase in the number of female conscripts, along with ensuring appropriate living conditions in places where disciplinary punishment is served.

The RA Law "Code of Garrison and Guard Services of the Armed Forces of the Republic of Armenia" stipulates that female servicepersons are not included in garrison and guard services, except for cases of paying tribute at the funerals of servicepersons and laying wreaths at monuments and graves of servicepersons who died in battles for the freedom and independence of the homeland, as well as participating in garrison events.

It is known that internal service in each military unit is organized on a daily, continuous basis, one of the most important components of which is garrison and guard service. This type of service includes daily duties, oversight of essential objects in a military unit, but the Code of Garrison and Guard Service of the RA Armed Forces prohibit the inclusion of female servicepersons in this service.

The Organization proposed to establish by legislation the procedure for organizing internal service in military units where all servicepersons are women. In response, the RA Ministry of Defense stated that it is not appropriate to establish by law the procedure for organizing internal service for military units staffed only by female servicepersons, citing the approach repeatedly mentioned in the Organization's recommendations that it is necessary to eliminate such differentiated, discriminatory definitions in legislative regulations. *(See Appendix 1)*

In addition to legislative proposals, the Organization also submitted recommendations on practical issues, the following of which were taken into account by the Ministry of Defense of the Republic of Armenia:

1. 1. *Develop military preparation programs necessary for six-month military service of female servicepersons, ensure direct participation of the sector's female professionals in the development of the package of legislative amendments and legislative regulations ensuring organization of military service, and put draft legislative amendments for public discussion.*

By the way, this reference separately refers to the program of study for 6-month mandatory military service for women on a voluntary basis.

2. *Considering that the majority of servicepersons join the military to solve their financial problems, the Government should make necessary efforts to promote other motives for undergoing military service, in particular by enhancing attractiveness of the military profession and respect for the military profession within society.*

3. *Establish effective mechanisms for appeals in cases of discrimination, while encouraging servicepersons to apply such mechanisms in practice in order to promote legal equality. In particular, prior to the launch of the IT application for anonymously reporting human rights violations and instances of corruption in the Armed Forces, ensure thorough awareness among servicepersons to facilitate its effective use.*

4. *By promoting opportunities for career advancement of female servicepersons, contribute to an increase in the level of involvement of female servicepersons in the decision-making process in systemic and strategic areas.*

5. *Ensure establishment of equal opportunities for all servicepersons, irrespective of sex, to participate in military education, professional skills development training courses, and promotion in service ranks.*

6. *Provide all servicepersons with minimum conditions for decent service, including building, facilities, and hygiene items.*

7. Make efforts to provide comfortable and high-quality military uniforms to all servicepersons, including pregnant servicepersons.(see Appendix 2, 3)

In addition, the Ministry of Defence of the RA referred to a number of recommendations, particularly;

Referring to the Organization's recommendation to make the necessary amendments to the regulations of organizing military service in order to exclude the possibility of manifestations of discrimination at the legislative level, the RA Ministry of Defense, in response to the Organization's letter, referred to a 2023 amendment made to the RA Law "On Military Service and the Status of Servicemen", which establishes mandatory military service for women as privates for a period of 6 months. At the same time, the Ministry of Defense of the Republic of Armenia informed that *"A draft decree on making an amendment to the RA Government Decree No. 712-N of 03.07.2014 for female servicepersons undergoing contractual military service in the women's company is in the development stage, the final text of which will be put into public discussion."* It should be noted that the draft decree on making an amendment to the Decree No. 712-N has not yet been put into public discussion.

At the same time, the Organization proposed to make the necessary efforts to overcome the obvious discriminatory mindset and stereotypes towards female servicepersons through educational and periodic training programs, in response to which the RA Ministry of Defense reported that during meetings with the public, including high school and college students, representatives of the Ministry of Defense present the need for full and meaningful involvement of women in the Armed Forces, their achievements during service, as well as the importance of the Women, Peace, Security agenda.

In response to the Organization's recommendation to increase the level of awareness of servicepersons along with the development of an IT Application for anonymous reporting of human rights violations and corruption cases in the Armed Forces, the RA Ministry of Defense only stated that the development of the IT Application is in progress and a tender announcement and procurement are expected in the near future.

It should be noted that on February 18, 2025, during the closing ceremony of the "Promotion of Human Rights in the Armed Forces of Armenia" project implemented by the Council of Europe

Office in Yerevan, the “Citizen in Uniform” mobile phone application was presented, which allows servicepersons to submit anonymous reports on violations of their rights. The problem is that due to restrictions on the use of “smartphone” type mobile phones in the Armed Forces of the Republic of Armenia, those performing mandatory military service will not have the opportunity to personally submit alerts on violations of their rights. Instead, according to the representative of the Ministry of Defense of the Republic of Armenia, alerts of servicepersons can be submitted by their family members. While emphasizing the importance of introducing new mechanisms aimed at increasing the protection of human rights in the armed forces, but also taking into account the fact that the mentioned function is implemented through mediation, we believe that the mechanism cannot sufficiently and objectively reveal cases of violations of the rights of servicepersons in the armed forces. At the same time, it is worth noting that the use of such a mechanism for reporting human rights violations in the armed forces will be more effective if the issue is viewed from a broader and deeper perspective, namely, if changes are implemented in the educational system, creating an opportunity for school-age persons to acquire sufficient knowledge, be more literate and legally aware before being drafted into military service. We expect the direct participation of the Ministry of Education, Science, Culture and Sports of the Republic of Armenia in the mentioned process.

In response to the Organization's recommendation on ensuring **equal opportunities for all servicepersons to participate in education, professional development training, and service promotion regardless of gender**, and to a request for information on whether legal acts have been adopted to guarantee equal opportunities for female servicepersons, the RA Ministry of Defense stated that **"no separate legal acts have been adopted regarding the military education and professional development and training of female servicepersons, as equal opportunities are provided for servicepersons of the RA Armed Forces, to participate in military education, professional development and training, and service promotion regardless of gender."**

By the way, according to the Ministry of Defense of the Republic of Armenia, **as of September 1, 2024, 5% of the RA Armed Forces servicepersons were involved in trainings organized in the Republic of Armenia and abroad aimed at developing professional capabilities and military education, 25% of which are female servicepersons.**

The mentioned indicator can be justified only taking into account the ratio of the number of female and male servicepersons in the RA Armed Forces, while observation of the targeted application of the knowledge and skills acquired by servicepersons as a result of the mentioned trainings should become one of the important goals of the RA Ministry of Defense.

Regarding another recommendation of the Organization, which concerns the minimum conditions of decent service for all servicepersons: building, household maintenance, hygiene, and providing servicepersons, including pregnant female servicepersons, with comfortable and high-quality military uniforms, the RA Ministry of Defense stated that "For all servicepersons, regardless of gender, the Logistics Department of the RA Ministry of Defense procures and provides only soap, soap dish, shaving razor, shaving foam, toothbrush, toothpaste, comb, toilet paper, and nail clippers. And within the framework of the process of acquiring new and high-quality uniforms, uniforms and accessories of various NATO member countries have been and are still being examined." It was also added that within the framework of the process of acquiring new and high-quality uniforms, it is also planned to hold a relevant discussion with the interested structural subdivisions in order to amend the Order of the Minister of Defense of the Republic of Armenia No. 510 of 2021 and include a new quantity to provide female servicepersons with the necessary hygiene items.

In 2024, the Organization submitted a recommendation to create legal guarantees ensuring the protection of the rights and dignity of female servicepersons in the armed forces during their recruitment and military service in the armed forces, in response to which the RA Ministry of Defense announced that "A "Draft Code of Conduct for Contract Servicepersons of the Ministry of Defense System" has been developed, which has been submitted to the Corruption Prevention Commission for its opinion and is currently at the stage of international expertise.

The Organization proposed to establish by law a provision to take into account the period of leave for childcare when awarding a regular military rank, which would promote the service promotion and representation of female servicepersons in high positions, to which the RA Ministry of Defense responded by stating that **"the law does not prohibit awarding a female serviceperson on childcare leave with a regular military rank or suspension of the term of holding a rank is not prescribed by law."**

Meanwhile, one of the problems recorded as a result of a study conducted among servicepersons by HCA Vanadzor in 2023 was the **commanders' exhortations to female servicepersons who had gone on pregnancy and maternity leave not to return to service.** The RA Ministry of Defense reported that the ministry has not received any complaints of such content, which suggests that the mechanisms for reporting human rights violations in the armed forces are currently ineffective, since servicepersons who have been discriminated against do not even try to use these mechanisms to restore their violated rights.

As for the awareness of servicepersons, taking into account the insufficient level of awareness of servicepersons about UN Security Council Resolution 1325 and the RA National Action Plan (NAP) developed on its basis, the Organization proposed in its 2024 research to **guarantee the regular participation of all servicepersons in awareness trainings, events, and discussions.** In response, the RA Ministry of Defense reported that, **within the framework of UN Security Council Resolution 1325 and the actions developed on its basis, and the first and second national plans, awareness-raising of Armed Forces personnel on the provisions of Resolution 1325 is being carried out jointly with local and international partners (DCAF).**

In response to the Organization's recommendation for **training on human rights, equality between women and men, anti-discrimination, and the prohibition of violence against women in the Armed Forces,** the Ministry of Defense of the Republic of Armenia stated that **within the framework of the 2020-2022 Human Rights Strategy, training courses on human rights, in particular, the right to life and the prohibition of discrimination, have been regularly conducted for Armed Forces personnel, which are of an ongoing nature.**

In response to the Organization's recommendation to ensure the visibility of materials (photos, videos, articles, press releases) **highlighting the involvement of female servicepersons**

in the armed forces on the official website of the Ministry of Defense of the Republic of Armenia and other online platforms in order to increase the attractiveness of military service among female and male servicemen, the Ministry of Defense of the Republic of Armenia reported that "Materials and videos highlighting the involvement of female servicemen in the Armed Forces are published on the official website of the Ministry of Defense, and reports on their service are published within the framework of the "Zinuzh" TV program."

STUDY OF THE PROGRAM FOR A SIX-MONTH MANDATORY MILITARY SERVICE OF WOMEN ON A VOLUNTARY BASIS

The introductory part of the subclause on reforms of the armed forces of the RA Government's five-year program for 2021-2026, among other things, also mentions the importance of greater involvement of women in the military subdivisions of the armed forces.

It should be noted that women in the Republic of Armenia have had the opportunity to study at the Vazgen Sargsyan Military Academy since 2013.

In 2019, a department for working with female servicemen was formed within the Department of Moral and Psychological Support of the Armed Forces, the purpose of which is to analyze and conduct studies on the organization of military service for women in the Armed Forces and ensuring equal opportunities, as well as to present proposals for solving the issues and problems raised.

And since 2020, Military and Sports college named after Monte Melkonyan has also begun accepting women.

One of the steps aimed at involving women in military service was taken by the Government in June 2023, when amendments and addenda were made to the RA Law "On Military Service and the Status of Servicemen", in particular, Article 19.1 was added, which established the basis

and procedure for organizing the conscription of women who applied for mandatory military service on a voluntary basis.

As a result of the legislative amendments, a “women’s battalion” was formed, where women can voluntarily undergo 6-month mandatory military service. It was envisaged that those who successfully completed the 6-month service would receive an honorarium of one million drams and the opportunity to continue their service within the framework of the “Homeland defender” program. This innovation was viewed by the RA government as an additional incentive to increase the involvement of women in the armed forces.

However, since the justifications for setting a 6-month duration for women to undergo military service were not clear, the Organization still addressed the Ministry of Defense of the Republic of Armenia with an information request in September 2023. (See Appendix 3)

In response, the RA Ministry of Defense stated that the six-month period of women’s voluntary military service is established based on the assumption that during that period a serviceperson shall master *“the peculiarities of combined-arms combat, obligations related to their position and profession, procedure of independently preparing and conducting combat, protecting against and concealing from the adversary’s air attack means in different conditions of territory, weather and day, material part of service weapon, shooting rules, methods and ways of firing, main provisions of combined arms statutes, issues of combat duty and their implementation obligations, combat preparation and daily safety rules, after which female servicepersons shall have a clear idea of continuing their service in the RA Armed Forces or be discharged into the RA Armed Forces reserve.”*

The RA Ministry of Defense added that “practices and challenges of other countries are being studied in order to make women’s voluntary involvement in mandatory military service more effective, emphasizing that Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF) organized in Armenia a presentation of best practices of countries implementing call-ups for women”.

In the previous [report](#) on the “Situation Of Women's Rights In The RA Armed Forces” published in March, 2024, we have addressed the issue that the program of study of female servicepersons for 6-month military service is still not prepared and they shall be guided by the

combat training program envisaged for “Motorized infantry, rifle (mountain) and tank units (subdivisions)”, which covers one year.

In fact, female servicepersons involved in the voluntary mandatory military service study the program of military readiness envisaged for one year during 6 months, which according to the Organization can negatively affect the quality of their military readiness due to the program's double workload.

In July, 2024, the Organization again sent an information request to the Ministry of Defence of the RA to acquire information on the program of study of military readiness envisaged for female servicepersons for a 6-month voluntary mandatory military service (see Appendix 4)

First, referring to the behavior of the Ministry of Defense of the Republic of Armenia in terms of the time frame for providing information, we note that the Organization received a response to the inquiry sent by the Organization to the Ministry of Defense of the Republic of Armenia on July 29, 2024, almost two months later, on September 16. Moreover, to the Organization's question as to whether a military readiness program necessary for the 6-month military service of female servicepersons had been developed, the Ministry of Defense of the Republic of Armenia provided the following written response: *“The military readiness of female servicepersons in the Armed Forces of the Republic of Armenia is carried out in accordance with the program approved by the Chief of the General Staff of the Armed Forces of the Republic of Armenia,” which did not essentially address the Organization's question.*

The Organization sent a second request to the Ministry of Defence of the Republic of Armenia asking to provide the copy of the program of study for military readiness of female servicepersons in the Armed Forces of the RA approved by the Chief of the General Staff of the Armed Forces of the Republic of Armenia, about which the Ministry of Defence of the RA has cited in the previous response letter. At the same time, citing the information provided to the Organization by the Ministry of the Defence of the RA on December 25, 2023, according to which, the military readiness program designed for “Motorized infantry, rifle (mountain) and tank military units (subdivisions) is applied for female servicepersons for a 6-month voluntary mandatory military service, on July 29, 2024, the Organization applied to the Ministry of Defence of the RA with a request to get the copy of the mentioned program. (see Appendix 6).

In response, more than two months later, on October 4, 2024, the Ministry of Defence of the RA informed that “The military readiness of female servicepersons in the Armed Forces of the RA is carried out according to the program approved by the Chief of the General Staff of the Armed Forces of the RA, which mostly contains information for official use. Thus, due to confidentiality, it is not possible to provide the whole information requested in the letter”. The letter also added that “In case of necessity, an article or a theme from the mentioned readiness program, by the order of the Chief of the General Staff, may be provided, if it does not contain confidential information”.

The Organization, emphasizing that it has the purpose to observe the program of study, particularly to see how it best serves the women’s interests and human rights and in case of necessity, present recommendations, applied to the MoD of the RA with the request to provide the Organization with the all themes, articles and sections of the program of study for military readiness of female servicepersons for a 6-month military service that do not contain confidential information (see Appendix 7).

In addition, on November 5, 2024, having not received the response of the request, the Organization had a meeting with the head and an employee of the MoD Human Rights and Integrity Building Centre of the RA, during which, in addition to the discussion of the problems of rights of women in the Armed Forces, an agreement was reached with the head of the MoD Human Rights and Integrity Building Centre of the RA that as soon as possible provide the Organization with the requested information, namely, the non-confidential and human rights-related sections of the military readiness program for female servicepersons for a 6-month voluntary mandatory military service.

After the mentioned meeting, **only one and a half months later**, as well as **two and half months later** after the last information request by the Organization and **only five months after** the letter first sent to the RA Ministry of Defense requesting the provision of a training program for the 6-month service of female servicepersons, it was possible to obtain from the RA Ministry of Defense those parts of the copy of program for the preparation of female servicepersons for the 6-month mandatory military service on a voluntary basis, which, according to the RA Ministry of Defense, do not contain confidential information.

The behavior of the Ministry of Defense of the RA manifested in the provision of the information is not only a violation of the timeframe established by law, but it also creates an impression that in reality, there was no program adapted for women's 6-month military service as such, or the ready-made text version of the program was not available in the defense department.

It should be noted that for the implementation of the program of female servicepersons for the 6-month mandatory military service on a voluntary basis, the defence department of the RA is guided by the combat readiness program designed for “Motorized infantry, Rifle (mountain) and military units (subdivisions)”.

Turning to the content of the program, we emphasize that even a brief observation made it clear that the program for the 6-month mandatory military service of female servicepersons on

a voluntary basis does not contain any substantive reference to human rights.

The currently applicable program of study for the 6-month mandatory military service of female servicepersons on a voluntary basis includes the “**Socio-State Readiness**” component, within the framework of which the following educational objectives are cited: “*to equip them with a solid knowledge of Armenian history, the best traditions of the Armenian national liberation struggle, current issues of state and military building, legal norms, and the basics of service relations.*” Although the

mentioned educational subcomponent includes equipping with knowledge about legal norms, it is not specified what norms are being taught, who is presenting the educational materials on human rights norms, and how.

With this study, HCA Vanadzor presents recommendations on making addenda to the program of study for voluntary mandatory military service of female servicepersons in the armed forces.

ADDENDA TO THE PROGRAM OF STUDY FOR MANDATORY MILITARY SERVICE OF FEMALE SERVICEPERSONS ON A VOLUNTARY BASIS IN THE RA ARMED FORCES PROPOSED BY HCA VANADZOR OFFICE

The currently applicable program of study for the 6-month mandatory military service of female servicepersons on a voluntary basis includes the "Socio-State Readiness" component, within the framework of which the following educational objectives are cited:

"to equip them with a solid knowledge of Armenian history, the best traditions of the Armenian national liberation struggle, current issues of state and military construction, legal norms, and the basics of service relations."

Although the mentioned educational subcomponent includes "equipping with knowledge" about "legal norms," the program of study does not specify what kind of knowledge about human rights will be transferred to female servicepersons within the framework of training in these norms and to what extent.

Hereby, HCA Vanadzor presents recommendations on making addenda to the 6-month mandatory military service program of study for women in the armed forces, which aims to promote the effective fulfillment of military service obligations by female servicepersons based on human rights education.

We propose to include the following provisions on human rights education in the program of study of the 6-month mandatory military service of female servicepersons on a voluntary basis, which, by the way, should also be included in the program of study of the mandatory military service of men, as well as in the programs of study of military educational institutions of the Republic of Armenia.

Thus, in the section "Socio-State Readiness" of the current program of study, we propose to add the following themes to the list of "main problems of training servicepersons":

- The concept of human rights, the principles of equality,
- The international legal framework on women's rights,
- The concept and content of anti-discrimination, gender equality,

- Recognition of forms of rights violations, especially discrimination, sexual harassment, possibilities for their prevention and mechanisms for the protection of rights,

- Specific skills training and methodological instructions, in particular:

- Leadership skills training,
- Labor rights and norms training,
- Communication skills training, including communication skills between women and men,

- Introduction of a gender sensitivity component, cultural, including gender norms and customs training.

TO TEACH AND PRESENT

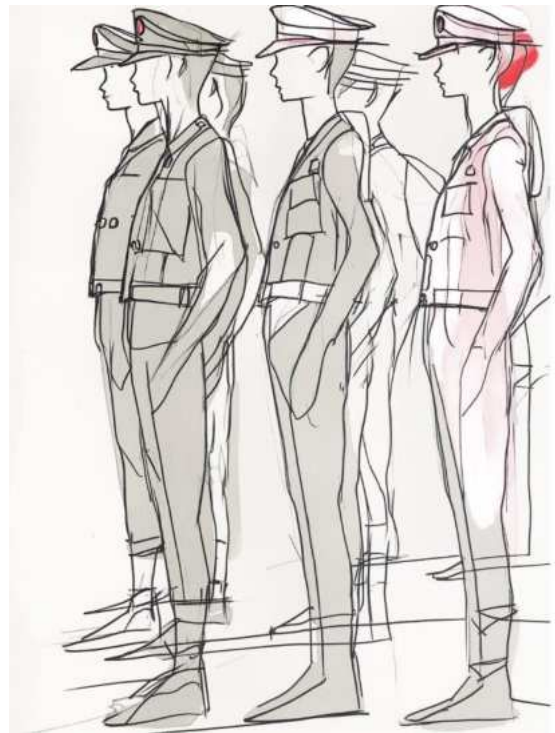
1. The concept of human rights, the principles of equality

In 2006, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe confirmed the importance of member states ensuring the human rights of military personnel: *“Members of the armed forces cannot be expected to respect humanitarian law and human rights in their operations unless respect for human rights is guaranteed within the army ranks. It is therefore essential that the Council of Europe’s efforts to lay down guidelines on human rights protection within the armed forces be accompanied by a policy in the member states of heightening human rights awareness among their own military personnel.”*

The OSCE “Manual on Human Rights and Fundamental Freedoms of the Personnel of the Armed Forces”¹ states that **“military personnel** are called upon to directly protect the security interests of the Republic of Armenia within the armed forces, and **also play an important role in the protection of human rights. Treating military personnel as citizens in uniform clearly stems from the goal of integrating the armed forces into society, as opposed to the approach that the**

¹ <http://www.osce.org/files/f/documents/5/9/100924.pdf>

armed forces are isolated from political and public life.” If the armed forces are to serve their society effectively, there will be no room for oppression, anti-social behaviour, offences, discrimination, harassment and other unacceptable behaviour. Both officers and non-commissioned officers can be on the front lines of the fight against violations in military units. Their leadership is crucial to ensuring respect for human rights. In this regard, commanders are obliged to be proactive (take a proactive role in creating an atmosphere of mutual trust and respect among military personnel) and take all necessary measures to prevent illegal actions by their subordinates. Servicepersons are obliged to respect human rights and observe the norms of international humanitarian law while performing their duties. Servicepersons, both in military units and in combat conditions, will only maintain the aforementioned rights when carrying out the tasks assigned to them if their own rights are ensured.”

Thus, we propose to include more in-depth training in the concept of human rights and the principle of equality in the military program of study.

2. The international legal framework on the rights of female servicepersons

Military personnel should be informed and trained on national legislation, as well as regional and internationally adopted resolutions, recommendations, guidelines, and legal acts that relate to the protection of women's rights, for example:

- **United Nations (UN) Security Council Resolution 1325 "Women, Peace and Security" and the National Action Plan of the Republic of Armenia based on it,²** which emphasizes the role of women in conflict prevention and resolution, as well as peacebuilding, urges Member States to ensure increased representation of women at all decision-making levels in national, regional and

² <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/WPS%20SRES1325%20.pdf>

international institutions and mechanisms for the prevention, management, and resolution of conflict;

- **The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women**,³ which is based on the principles of equality between women and men in various areas, establishes the state's obligation to protect women's rights and prohibit discrimination.

- **The Beijing Declaration**⁴, which addresses the removal of all obstacles to women's active participation in all spheres of public and private life through a full and equal share in economic, social, cultural and political decision-making.

- **The fundamentals of international humanitarian law** ⁵ , including measures for differentiated and prioritized protection of children, women or persons with disabilities.

- **The Revised European Social Charter**, which provides for the right to equal opportunities and equal treatment in employment and occupation without discrimination on grounds of sex, according to which, with a view to ensuring the effective exercise of the right to equal opportunities and equal treatment in matters of employment and occupation without discrimination on the grounds of sex, the Parties undertake to recognise that right and to take appropriate measures to ensure or promote its application in the following fields: a) access to employment, protection against dismissal and occupational reintegration; b) vocational guidance, training, retraining and rehabilitation; c) terms of employment and working conditions, including remuneration; d) career development, including promotion.

- **Recommendation No. 1742 (2006) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the human rights of military personnel**⁶, in which the Assembly instructed the member states of the Council of Europe to “pay greater attention to the issue of the status of women in the armed forces”. A great many female soldiers are subjected to sexual harassment. The issues of access to military duties and to specific posts in the armed forces, career structures and equal rights are all relevant to discrimination against women.

---

³ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

⁴ <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

⁵ https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/what_is_ihl.pdf , <https://www.icrc.org/en/document/what-international-humanitarian-law>

⁶ <https://pace.coe.int/en/files/17424/html>

- **The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment**⁷, which defines the term "torture" and obliges States Parties to take measures to prevent, investigate, prosecute, punish and provide compensation for torture.

- **The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms**⁸, which clarifies the rights enshrined in the Universal Declaration of Human Rights. The European Convention on Human Rights provides for absolute rights that can never be derogated from by the Contracting States: these rights include the prohibition of torture and the right to be free from slavery.

- ❖ Particular attention should be paid to the fact that certain rights and freedoms protected by the Convention may be limited only by law if this is necessary for the protection of national and public security, public order, public health and morals, the rights and freedoms of others, and the honor and reputation of others.

- **The UN Universal Declaration of Human Rights**⁹ is a landmark document that sets out the fundamental rights of every person, regardless of nationality, race, sex, religion or other status. These rights include the rights to life, liberty and security of person, freedom from slavery and torture, freedom of opinion and expression, work and education, social security and adequate standard of living.

2.1 Also teach domestic legislation and by-laws, for example:

- The Code of Internal Service of the Armed Forces of the Republic of Armenia¹⁰, paying particular attention to, for example, Article 6, which stipulates that “military personnel are under the protection of the state. Their life, health, honor and dignity are protected by law. Defamation of a military personnel, threats, violence or encroachment on their life, health, property and other actions that impede the performance of the duties assigned to the military personnel, as well as violation of their rights, shall entail liability established by the legislation of the Republic of Armenia.” This liability, depending on the offense, may be disciplinary or criminal.

---

⁷ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=60506>

⁸ https://www.gov.am/u_files/file/kron/2%20EuoroConvent-Arm.pdf

⁹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=1896>

¹⁰ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=175851>

- The RA Law¹¹ "On Military Service and the Status of Service member", paying particular attention, for example, to Article 4, Part 1, which defines the principles of organizing military service, including the supremacy of the RA Constitution and laws, the priorities of the rights and freedoms of servicepersons, respect for the honor and dignity of servicepersons and the prohibition of discrimination, and the legal and social protection of service members and their family members.

3. The concept and content of anti-discrimination, gender equality:

Ensure training in basic knowledge of gender equality, as well as the importance of the role of women in the military, the needs for the protection of women's rights, and the recording and response to sexual violence.

From the perspective of this topic, it is important to teach the provisions of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, which, among other things, is designed to ensure women's equal rights to participate in political and public life, as well as to receive education, maintain health, and have employment, and to prohibit all forms of discrimination in both legislative and legal practice.

3.1 Recognition of forms of rights violations, especially discrimination and sexual harassment, and measures to prevent them

As women are increasingly involved in the military, the likelihood of sexual harassment against them also increases, which can negatively affect the desire of women to join the armed forces. In recent years, cases of rape and sexual harassment have been recorded at the highest levels in the armies of a number of countries, such

¹¹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=199723>

as Canada, the United Kingdom, the United States, Spain, and Germany, which means that there is a vicious culture of sexual violence in the armed forces.

Sexual harassment and sexual violence not only cause emotional or psychological harm to the victims, but also negatively affect the quality of work of female servicepersons, as well as damage the reputation of the armed forces in society. Therefore, preventing sexual harassment in the armed forces is important to ensure a safe and non-discriminatory environment for all servicepersons. However, many abuses go unpunished.

Extensive research into the nature and prevalence of sexual harassment in the armed forces of some countries has led to the conclusion that special measures should be taken to effectively combat this problem. This was particularly the case in Denmark, where in 2003, following a report on research conducted by the Department of Psychology at the Defence Academy, the Danish Defence Forces Command initiated several measures to prevent and combat harassment, in particular, it established a psychological counselling hotline and a local counselling service.

In practice, the only mechanism for complaining about discriminatory treatment of female servicepersons in the RA Armed Forces is currently to contact the Ministry of Defense's "Hotline" service, while only a small number of women report discrimination and sexual harassment to the "Hotline" service.

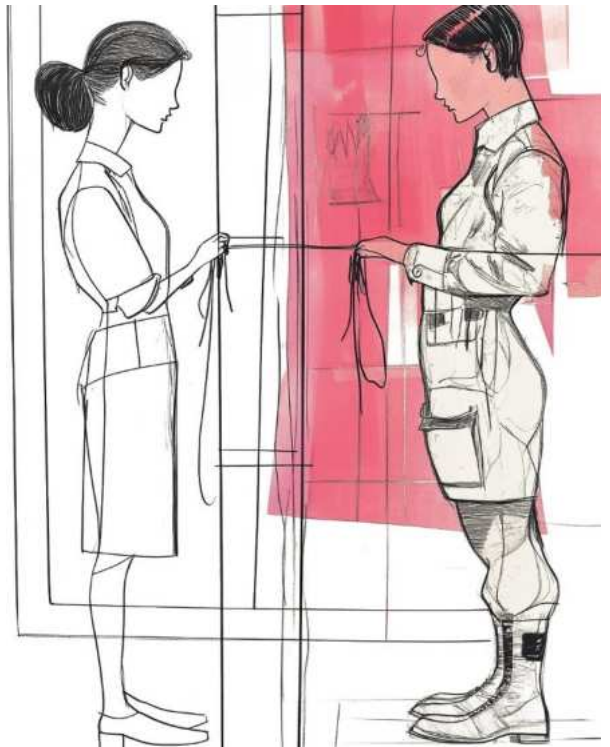
The IT application for anonymous reporting of human rights violations and corruption cases in the Armed Forces, initiated within the framework of cooperation with the Ministry of Defense of the Republic of Armenia and [Council of Europe Office](#) in Yerevan, which, according to the Ministry of Defense of the Republic of Armenia, will allow, on the one hand, to raise the level of awareness of military personnel, and on the other hand, to prevent the increase in cases of violence, has not yet been launched, although work on developing the mechanism began about 2 years ago.

Based on the above, we propose to include training in recognizing various manifestations of sexual harassment and sexual violence in the program of study for female servicepersons.

3.2 Training on mechanisms for appealing against cases of discrimination against female servicepersons in the Armed Forces and protecting the rights of military personnel

The number of women who seek help from formal and informal grievance procedures in the military is also low, as they lack confidence in the mechanisms for restoring rights within the armed forces. Many women do not tell anyone that they have been victims of sexual abuse and seek ways out on their own, fearing that reporting it could negatively affect their careers, fearing that they will lose their jobs, and feel that no one will believe them. Some women even decide to leave the service.

Based on the above, we propose to include in the program of study for female servicepersons study on grievance mechanisms for cases of violations of the rights of female servicepersons in the armed forces and manifestations of discrimination against them, and the effective application of these mechanisms.

4. Teaching specific knowledge and skills and methodological instructions

- Leadership skills training, including command responsibility training

Teaching women leadership skills in the armed forces is important from the perspective of their potential for career advancement. As a result of the 2023 study on “The State of Women's Rights Protection in the Armed Forces of the Republic of Armenia” conducted by HCA Vanadzor, it became clear that, in the opinion of female servicepersons, career advancement is possible through corrupt mechanisms, “with personal connections and money.” At the same time, the same study revealed that the career advancement of female servicepersons mostly occurs within the framework of promotion from one rank to the next in the junior non-commissioned officer or officer ranks, and not in higher positions. Obviously, the level of representation of women in the RA Armed Forces in high military positions, in positions with the rank of major and higher, is currently very low.

Thus, teaching women leadership skills can be an additional incentive to form a mindset that women can also have aspirations to occupy high military positions.

- **Teaching labor rights and norms**

Within the framework of the study on the "State of Women's Rights Protection in the Armed Forces of the Republic of Armenia" conducted by the Organization in 2023, addressing the issues recorded by the Human Rights Defender, we once again emphasized that there are no incentive norms for female servicepersons who have the opportunity to take leave to care for a child under three years old, but did not take advantage of that leave of their own free will for the purpose of serving. The lack of incentive norms can be an obstacle for female servicepersons to make a decision to return to service. In addition, the Law "On Military Service and the Status of a Service member" excludes the time spent on childcare leave from the calculation for receiving the next military rank. This is one of the obstacles due to which female servicepersons are underrepresented in high positions and are largely deprived of the opportunity for promotion.

Thus, training in labor rights and norms will enable female servicepersons to acquire the necessary knowledge, which will contribute to their career advancement.

From the perspective of labor rights, taking into account the physiological characteristics of women, we also emphasize the importance of paying special attention to teaching female servicepersons about their rights during pregnancy.

Article 11 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women stipulates that states are obliged to try to create, as far as possible, social services (such as childcare facilities) that will enable women to combine their family responsibilities with military service. Article 11 also stipulates that the state is obliged to ensure special protection of women during pregnancy in types of work harmful to their health. In addition, as a result of the study on the "State of Women's Rights Protection in the Armed Forces of the Republic of Armenia" conducted by HCA Vanadzor in 2023, it became clear that some female servicepersons do not return to service after pregnancy and maternity leave for a number of reasons, including the attitude of the superior command, in particular, the fact that the latter, after accepting another

serviceperson in the same position, convinces the female serviceperson on pregnancy and maternity leave not to return to military service. The above clearly contains corruption risks.

Thus, teaching female servicepersons about their rights during pregnancy will enable female servicepersons to demand the protection of their rights and counteract the vicious manifestations of arbitrary decision-making by higher command.

- **Teaching communication skills, including communication skills between women and men**

In military service, women and men may have different approaches to combat or practical situations. In addition, conflicts in the military environment can affect the quality of military duty performance.

Thus, teaching communication skills is important from the perspective that servicepersons will know how to best express their opinions and positions, trying to minimize misunderstanding. By developing communication skills, it will be possible to resolve interpersonal conflicts more quickly and effectively.

- **Introduction of a gender sensitivity component, cultural education, including gender norms and customs**

Gender-sensitive training ensures equal career advancement opportunities for female and male service members. Gender-sensitive training in the armed forces can reduce the incidence of gender-based violence. In addition, training in cultural and gender norms can contribute to the equal participation of female and male service members in the performance of service duties. It also promotes that all service members, regardless of gender, have equal rights and responsibilities.

Thus, we propose to include gender sensitivity training in the program of study for female servicepersons, which will contribute to organizing military service based on the principle of the rule of law.

Attachment 1

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

2001 Հայաստանի Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12 36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2024-29.03/457
29.03.2024 թ.

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանին

Հարգելի պարոն նախարար,

Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակն ուսումնասիրելով զինված ուժերում կին զինճառայողների ներգրավման և իրավունքների պաշտպանության երաշխավորումն ապահովող օրենսդրությունը, արձանագրել է մի շարք խնդիրներ:

Ելնելով ուսումնասիրության արդյունքներից, ՀՔԱ Վանաձորի գրասենյակն առաջարկում է կատարել փոփոխություններ «*Զինվորական ծառայության և զինճառայողի կարգավիճակի մասին*» ՀՀ օրենքի, «*ՀՀ զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագիրք*» ՀՀ օրենքի, «*ՀՀ զինված ուժերի կարգապահական կանոնագիրք*» ՀՀ օրենքի, «*ՀՀ զինված ուժերի կայազորային և պահակային ծառայությունների կանոնագիրք*» ՀՀ օրենքի մի շարք հոդվածներում:

Առաջարկությունները ներկայացված են կից:

Շնորհակալություն համագործակցության համար:

Հարգանքով՝

կազմակերպության նախագահ՝

Գատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ՝ nmovsesyan@hcav.am

Արթուր Սաքունց

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

«24» 06 2024թ.
N 981510-թ/6633

«ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ» ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ԱՐԹՈՒՐ ՍԱՔՈՒՆՑԻՆ

Հարգելի՛ պարոն Սաքունց,

ՀՀ պաշտպանության նախարարությունում ուսումնասիրվել են ս.թ. մարտի 29-ին Ձեր կողմից ՀՀ պաշտպանության նախարարին հասցեագրված Ե/2024-29.03/457 գրությանը ներկայացված՝ ՀՀ զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավման և իրավունքների պաշտպանության երաշխավորումն ապահովող՝ «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին», «ՀՀ զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագիրք», «ՀՀ զինված ուժերի կարգապահական կանոնագիրք» և «ՀՀ զինված ուժերի կայազորային և պահակային ծառայությունների կանոնագիրք» ՀՀ օրենքների մեջ փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ առաջարկները:

Ներկայացնում ենք ՀՀ պաշտպանության նախարարության նկատառումները՝ ըստ օրենքների համապատասխան կետերի.

1. «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենք 3-րդ կետի վերաբերյալ

Զինվորական ծառայությանն ընդգրկված կանանց հղիության ժամանակահատվածում վերջիններիս առողջական վիճակի գննության առանձնահատուկ կարգի սահմանման անհրաժեշտությունը բացակայում է, քանի որ բոլոր զինծառայողները (ներառյալ՝ վերը նշված դեպքերում), համաձայն «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթների և գործող ընթացակարգերի, ապահովվում են որակյալ բժշկական օգնությամբ՝ համապատասխան գերատեսչական ռազմաբժշկական հաստատություններում կամ ՀՀ Կառավարության որոշմամբ սահմանած կարգով՝ այլ բժշկական հաստատություններում:

Բացի այդ, զինվորական ծառայությանն ընդգրկված կանանց ֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունները հաշվի առնող կարգավորումները ներկայացված են ՀՀ Կառավարության 2018 թվականի ապրիլի 12-ի N404-Ն որոշման (այսուհետ՝ Որոշում) հավելված N1-ով սահմանված ցանկի 96 - 103 հոդվածներով: Մասնավորապես, 103-րդ հոդվածի պարզաբանումների համաձայն՝ հղիները, անկախ հղիության ժամկետից, զինվորական ծառայության չեն զորակոչվում:

Վերը նշված Որոշմամբ՝ զինվորական ծառայության համար քաղաքացու կամ զինծառայողի պիտանիության աստիճանը որոշող հիվանդությունների ցանկը և քաղաքացու կամ

զինծառայողի առողջական վիճակին հակացուցված զինվորական ծառայության պայմանները սահմանող դրույթների փոփոխությունների նախաձեռնումը գտնվում է ՀՀ առողջապահության նախարարության իրավասությունների շրջանակում, իսկ Ջինված ուժերում այդ գործընթացների համակարգումն իրականացնում է ռազմաթշկական փորձաքննություն իրականացնող միակ հաստիքային մարմինը՝ ՊՆ կենտրոնական ռազմաթշկական փորձաքննական կենտրոնը:

2. «ՀՀ զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագիրը» ՀՀ օրենք

3-րդ կետի վերաբերյալ

Աշխատանքային օրենսդրությամբ կին զինծառայողների համար սահմանված առավելագույն նորմերը գերազանցող ծանրությունների տեղափոխման և տեղաշարժման հետ կապված աշխատանքների նշանակման արգելքը սահմանող 270-րդ հոդվածի փոփոխություն կատարելը՝ վերջիններիս ֆիզիկական պատրաստվածության մակարդակի նկատառմամբ, նպատակահարմար չէ, քանի որ արական և իգական սեռերի զինծառայողների ֆիզիկական պատրաստվածության գնահատման չափորոշիչները տարբեր են՝ պայմանավորված ֆիզիոլոգիական առանձնահատկություններով:

5-րդ կետի վերաբերյալ

Բոլոր պարտադիր ժամկետային զինծառայողների համար, անկախ սեռային պատկանելիությունից, ՀՀ ՋՈՒ թիկունքի վարչության կողմից ձեռք է բերվում և հատկացվում միայն օճառ, օճառաման, սափրվելու ածելի, սափրվելու փրփուր, ատամի խոզանակ, ատամի մածուկ, սանր, զուգարանի թուղթ, եղունգկտրիչ, որի մասին բազմիցս տեղեկացվել է Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակին:

Նոր և որակյալ համազգեստների ձեռքբերման գործընթացի շրջանակներում պլանավորված է նաև անցկացնել համապատասխան քննարկում շահագրգիռ կառուցվածքային ստորաբաժանումների հետ՝ ՀՀ պաշտպանության նախարարի 2021 թվականի N510 հրամանում փոփոխություն կատարելու և կին զինծառայողներին անհրաժեշտ հիգիենայի պարագաներով ապահովելու նոր չափաքանակ ներառելու նպատակով:

3. «ՀՀ զինված ուժերի կարգապահական կանոնագիրը» ՀՀ օրենք

1-ին կետի վերաբերյալ

Կին զինծառայողների նկատմամբ 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ, 5-րդ և 6-րդ կետերով նախատեսված կարգապահական տույժերի («Ջորամասի տեղաբաշխման վայրից հերթական արձակուրդից զրկում՝ մինչև 1 ամիս ժամկետով», «Հիմնական արձակուրդի տրման հետաձգում՝ մեկ ամսից մինչև երեք ամիս ժամկետով», «Կարգապահական վաշտ ուղարկելը՝ տասն օրից մինչև մեկ ամիս ժամկետով») կիրառման հարցին անդրադարձ կկատարվի իգական սեռի ժամկետային պարտադիր զինծառայողների քանակի ավելացման դեպքում, կարգապահական տույժի կրման վայրերում (կարգապահական վաշտերում) կեցության համապատասխան պայմանների ապահովմանը զուգահեռ:

4. «ՀՀ զինված ուժերի կայազորային և պահակային ծառայությունների կանոնագիրը» ՀՀ օրենք

1-ին կետի վերաբերյալ

Միայն կին զինճառայողներով համալրված զորամասերի համար օրենսդրությամբ ներքին ճառայության կազմակերպման կարգ սահմանելը նպատակահարմար չէ, քանի որ, ինչպես նշվել է առաջարկություններում, «Անհրաժեշտ է օրենսդրական կարգավորումներում վերացնել նման տարբերակված, խտրական սահմանումները»:

Միաժամանակ հայտնում ենք, որ.

1. «ՀՀ ՁՈՒ ՆԾ կանոնագիրք» և «ՀՀ ՁՈՒ ԿուՊՑ կանոնագիրք» ՀՀ օրենքների՝ կին զինճառայողներին վերաբերող հոդվածներում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու նախագծերի մշակման աշխատանքներն ընթացքի մեջ են և առաջիկայում օրենքների նախագծերը կդրվեն շրջանառության:

2. Մյուս առաջարկներն ընդունվել են ի գիտություն և կքննարկվեն պաշտպանության նախարարությունում՝ իրականացվող բարեփոխումների շրջանակներում:

Հարգանքով՝

Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Digitally signed by
HAMLET BATIKYAN 1905880359
Date: 2024.06.21 19:24:53

Կատ.՝ Ն. Բաղդանյան
Հեռ.՝ 010-29-44-07

**ԶԻՆՎԱԾ ՈՒԺԵՐՈՒՄ ԿԻՆ ԶԻՆԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ՆԵՐՔՐԱՎՄԱՆ
ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐՈՒՄՆ
ԱՊԱՀՈՎՈՂ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքը

1. «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայտարարված շարքային կազմի պարտադիր զինվորական ծառայության գորակոչի շրջանակներում կանանց շարքային կազմի պարտադիր զինծառայողների ծառայության վայրեր նշանակումն **իրականացվում է առանց վիճակահանության՝** ՀՀ պաշտպանության նախարարի հրամանով սահմանված կարգով:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ներկայումս ՀՀ ՁՈւ-ում գործում է կանանց միայն մեկ գումարտակ, իհարկե գրծնականում կիրառելի և տրամաբանական չէ կանանց շարքային կազմի պարտադիր զինծառայողների ծառայության վայրեր նշանակումն **իրականացնել վիճակահանությամբ:**

Մինևույն ժամանակ, խնդիրը դիտարկելով ավելի երկարաժամկետ արդյունքի համատեքստում, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է մշակել և ներդնել մեխանիզմ, որի իրագործմամբ հնարավոր կլինի դիտարկել կին և տղամարդ զինծառայողների ծառայության իրականացումը նույն գումարտակում (օրինակ , ԱՄՆ-ում տղամարդ և կին զինծառայողները մարզումներին մասնակցում են միասին):

Այս նպատակին հասնելու համար պետք է ջանքեր գործադրել զինծառայողների շրջանում կին և տղամարդ զինծառայողների իրավահավասարության, սեռով պայմանավորված խտրականության արգելքի սկզբունքի ամրապնդման ուղղությամբ:

2. «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ շարքային կազմի պարտադիր զինծառայողներին ծառայության վայրեր նշանակելիս հաշվի են առնվում ստացած կրթությունը, զինվորական ծառայության համար պիտանիության աստիճանը, ինչպես նաև «օրենքով սահմանված այլ պայմաններ», որոնց մասին օրենքում նշումներ չկան:

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 2-րդ մասում հստակեցնել այն սկզբունքները, որոնց հիման վրա սահմանվում է «օրենքով սահմանված այլ պայմաններ» ձևակերպումը, մասնավորապես՝ հստակեցնել, թե բացի ստացած կրթությունը, զինվորական ծառայության համար պիտանիության աստիճանը ինչ պայմաններ են հաշվի առնվում շարքային կազմի պարտադիր զինծառայողներին ծառայության վայրեր նշանակելիս: Բացի այդ, հստակեցնել «այլ պայմաններ»-ի բովանդակությունը կին և տղամարդ զինծառայողների համար:

3. «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 1-ին կետով կանանց կամավոր հիմունքներով պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնելու դրույթը սահմանելու հետ մեկտեղ սահմանված չեն կանանց ֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունները հաշվի առնող կարգավորումները, մասնավորապես՝ ժամկետային զինվորական ծառայության մեջ ընդգրկված կին զինծառայողների մոտ հղիության ժամանակաընթացքում վերջիններիս առողջական վիճակի գննության կարգը, ծառայողական պարտականությունների ծավալների վերաբերյալ կարգավորումը:

Այսպիսով, «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքով անհրաժեշտ է սահմանել ժամկետային զինվորական ծառայության ընթացքում կին զինծառայողի մոտ հղիության առկայության դեպքում վերջինիս առողջական վիճակի հետազոտությունների իրականացման կարգը:

Հստակեցնել կին ժամկետային զինծառայողի հղիության ժամանակահատվածում վերջինիս զինապարտության կարգը՝ մասնավորեցնելով, թե հղիության առկայության դեպքում արդյոք կինը շարունակում է ներգրավված լինել զինվորական ծառայության մեջ և եթե այո, ապա ինչ ժամկետով (մինչև հղիության ուր շաբաթը), ինչ պայմաններում, օրվա ինչ կարգացուցակով, ֆիզիկական ծանրաբեռնվածության ինչ մակարդակով:

Միաժամանակ հղի ժամկետային կին զինծառայողների համար սահմանել ֆիզիկական վարժությունների ցանկ՝ հիմնվելով բժիշկ-մասնագետների կողմից սրված ծանրաբեռնվածության սահմանափակումների վերաբերյալ ցուցումների վրա:

Հղիության առկայության դեպքում ժամկետային կին զինծառայողների զինվորական ծառայությունը կասեցնելու անհրաժեշտության դեպքում օրենսդրությամբ սահմանել համապատասխան կարգ:

4. «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» օրենքի 53-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանվում է, ու *«Հղիության և ծննդաբերության, ինչպես նաև երեխայի խնամքի համար արձակուրդը հաշվարկվում է կին զինծառայողի անընդհատ ծառայության ստաժում՝ պաշտոնային դրույքաչափը սահմանելու, հերթական զինվորական կոչում շնորհելու (բացառությամբ երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածի), զինվորական ծառայությունից արձակվելիս դրամական օգնության չափը և զինվորական կենսաթոշակի չափը հաշվարկելու համար:»*

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» օրենքի 15-րդ հոդվածի 5-րդ մասով թվարկված են այն ժամանակահատվածները, որոնք չեն հաշվարկվում զինծառայողի՝ հերթական զինվորական կոչում ստանալու մեջ: Հղիության և ծննդաբերության արձակուրդը նշված դրույթում առկա չէ, ինչը նշանակում է, որ այն կարող է հաշվարկվել կին զինծառայողներին հերթական զինվորական կոչում շնորհելիս: Մինչդեռ

գործնականում հղիության և ծննդաբերության արձակուրդի ժամանակահատվածը չի հաշվարկվում կին զինծառայողներին հերթական զինվորական կոչում շնորհելիս:

Ելնելով վերոգրյալից և կին զինծառայողների ֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունների պատճառով ծառայողական առաջխաղացման հնարավորությունից չօգտվելու փաստացի առկա խնդրից, անհրաժեշտ է օրենքով սահմանել հղիության և ծննդաբերության արձակուրդում գտնվող կին զինծառայողների երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածը վերջիններիս հերթական զինվորական կոչում շնորհելու համար հաշվի առնելու դրույթը:

«ՀՀ զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագիրքը»

Զու ներքին ծառայության կանոնագիրքը սահմանում է վարքագծի կանոններ, որոնք նույն կերպ են գործում և՛ կին, և՛ տղամարդ զինծառայողների համար, սակայն առկա են նաև կարգավորումներ, որոնք բացառում են կանանց մասնակցությունը զինվորական ծառայության որոշակի ոլորտներում կամ տարբերակված են կիրառվում կին և տղամարդ զինծառայողների համար:

1. Կանոնագրքի 264-րդ հոդվածը սահմանում է, որ *խաղաղ ժամանակ կին զինծառայողները օրվա վերակարգի կազմում չեն նշանակվում, բացառությամբ հանրակացարանի օրվա վերակարգի*: Անհրաժեշտության դեպքում նրանք ըստ իրենց զինվորական կոչման և զբաղեցրած պաշտոնի, կարող են նշանակվել որպես հերթապահ բժիշկ (բուժակ), շտաբի հերթապահ և թղթատար (ցրիչ): Կին զինծառայողները հերթապահության են նշանակվում նաև ըստ մասնագիտության:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ տղամարդ զինծառայողները ներգրավվելով ծառայողական առավել լայն պարտականությունների կատարման շրջանակում, ունենում են ծառայողական առաջխաղացման առավել մեծ հնարավորություններ, ինչպես նաև ելնելով խտրականության արգելքի սկզբունքից, կարևոր է երաշխավորել օրվա վերակարգի կազմում բացի տղամարդ զինծառայողներից նաև կին զինծառայողների նշանակումը, ապահովելու համար ծառայողական առաջխաղացման համար հավասար հնարավորություններ կին զինծառայողների համար: Մինևույն ժամանակ պետք է ապահովել անհրաժեշտ պայմաններ վերակարգում ընդգրկվող կին զինծառայողների համար, ծառայողական պարտականությունների պատշաճ կատարումն ապահովելու համար՝ հաշվի առնելով կանանց առանձնահատուկ պահանջները նրանց ֆիզիոլոգիական առանձնահատկություններով պայմանավորված:

2. Կանոնագրքի 268-րդ հոդվածը սահմանում է, որ սպաներից և ենթասպաներից նշանակված գնդի հերթապահը, գնդի հերթապահի օգնականը, հավաքակայանի հերթապահը, հսկիչ-անցագրային կետի հերթապահը, գնդի շտաբի հերթապահը զինվում

են երկու լիցքավորված պահեստատուփ ունեցող ատրճանակներով: Իսկ սերժանտներից նշանակված հավաքակայանի հերթապահը, հսկիչ-անցագրային կետի հերթապահը, գնդի շտաբի հերթապահը, ինչպես նաև հսկիչ-անցագրային կետի հերթապահի օգնականները, ստորաբաժանումների հերթապահներն ու օրապահները, *բացի հանրակացարանի օրվա վերակարգի կազմի մեջ մտնող կին զինծառայողներից*, հավաքակայանի օրապահներն ու թղթատարները (ցրիչները) զինվում են սվին-դանակներով:

Կանանց հատկացվող զենքի սահմանափակման խնդիրը հակասում է կին զինծառայողների մարտական հերթապահություն իրականացնելու թույլտվության մասին դրույթին, որով սահմանվում է նաև համապատասխան զենքի կրումը վերջիններիս կողմից:

Ելնելով Կանոնագրքի 264-րդ հոդվածում կին զինծառայողներին օրվա վերակարգի կազմում նշանակելու վերաբերյալ փոփոխություն կատարելու անհրաժեշտությունից, անհրաժեշտ է նաև «ՀՀ ՁՈւ ներքին ծառայության» կանոնագրքի 268-րդ հոդվածով սահմանել հերթապահության մեջ ընդգրկված բոլոր զինծառայողների զինվելու համար հավասար հնարավորություններ անկախ զինծառայողի սեռից:

3. Կանոնագրքի 270-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արգելվում է կին զինծառայողներին նշանակել այնպիսի աշխատանքների, որոնք կապված են աշխատանքային օրենսդրությամբ նրանց համար սահմանված առավելագույն նորմերը գերազանցող ծանրությունների տեղափոխման և տեղաշարժման հետ:

Կանոնագրքի 270-րդ հոդվածով սահմանված դրույթը խտրական է տղամարդ զինծառայողների նկատմամբ այն դեպքում, երբ կին և տղամարդ զինծառայողներն ունեն ֆիզիկական պատրաստավության հավասար մակարդակ, սակայն կին զինծառայողներին արգելվում է նշանակել աշխատանքային օրենսդրությամբ նրանց համար սահմանված առավելագույն նորմերը գերազանցող ծանրությունների տեղափոխման և տեղաշարժման կետ կապված աշխատանքներում: Հետևաբար, սույն դրույթը սահմանելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ թե կանանց ֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունները, այլ նրանց ֆիզիկական պատրաստվածության մակարդակը:

4. Կանոնագրքում առկա են ձևակերպումներ, որոնք, ի սկզբանե, խտրական են կին զինծառայողների հանդեպ: Մասնավորապես, զինծառայողներին թվարկելիս բազմիցս նշվում է «սպաների, ենթասպաների պայմանագրային ծառայության զինծառայողների և կին զինծառայողների» (հոդված 228), «Սպաները, ենթասպաները, պայմանագրով ծառայության անցած զինծառայողները և կին զինծառայողները, ըստ բժշկի եզրակացության, բուժումը կարող են ստանալ տանը» (հոդված 352):

Քանի որ նման ձևակերպումներն խտրական են կին զինձառայողների նկատմամբ՝ զինվորական ծառայության պարտականությունների սահմանման տեսակետից, ապա պետք է վերացնել զինձառայողների իրավունքներին և պարտականություններին վերաբերող դրույթների կարգավորումը ըստ սեռայաին պատկանելիության: Փաստացի կին զինձառայողների համար միակ տարբերակիչ հատկանիշը, նշված օրենսդրական նորմով, պայմանավորվում է նրանց սեռով, մինչդեռ կին զինձառայողները կարող են լինել և սպաներ, և ենթասպաներ, և շարքային զինձառայողներ:

Անհրաժեշտ է օրենսդրական կարգավորումներում վերացնել նման տարբերակված, խտրական սահմանումները:

5. 2023 թ. հունիսին «Զինվորական ծառայության և զինձառայողի կարգավիճակի մասին» օրենքում կամավոր հիմունքներով պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնելու համար դիմած իգական սեռի քաղաքացիների գորակոչի կազմակերպման հիմքը և կարգը սահմանող լրացումներ և փոփոխություններ ի փաթեթից, պարզ չէ, թե արդյոք նախատեսվում է զինված ուժերին տրամադրվող բյուջեում հատկացումներ կատարել պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնող կանանց հիգիենայի պարագաների տրամադրման համար:

Զինձառայողների շրջանում Կազմակերպության կողմից իրականացված հարցազրույցներից պարզ է դարձել, որ կանանց հատկացվող հիգիենայի պարագաները չեն բավարարում կանանց պահանջումներին և նրանք ստիպված են լինում սեփական միջոցներով ձեռք բերել համապատասխան պարագաներ:

«Զինվորական ծառայության և զինձառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանել պարտադիր զինձառայող կանանց հիգիենայի պարագաների տրամադրման կարգը՝ հաշվի առնելով վերջիններիս ֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունները: Նույնը վերաբերում է նաև պայմանագրային հիմունքներով զինվորական ծառայություն անցնող կանանց:

«ՀՀ զինված ուժերի կարգապահական կանոնագիրքը»

1. ՀՀ ԶՈՒ կարգապահական կանոնագրքի 23-րդ հոդվածով սահմանված են զինձառայողներին տրվող կարգապահական տույժերի հետևյալ տեսակները՝ 1) նկատողություն, 2) խիստ նկատողություն, 3) գորամասի տեղաբաշխման վայրից հերթական արձակուրդից զրկում՝ մինչև 1 ամիս ժամկետով, 4) ամսական պաշտոնային դրույքաչափի իջեցում՝ 5 տոկոսից մինչև 30 տոկոսը ներառյալ՝ մեկ ամսից մինչև երեք ամիս ժամկետով, 5) հիմնական արձակուրդի տրման հետաձգում՝ մեկ ամսից մինչև երեք ամիս ժամկետով, 6) կարգապահական վաշտ ուղարկելը՝ տասն օրից մինչև մեկ ամիս ժամկետով, 7) գերատեսչական կրծքանշանից զրկում, 8) նախազգուշացում՝ պաշտոնին ոչ լրիվ համապատասխանության մասին, 9) պաշտոնի իջեցում՝ մեկ աստիճանով, 10)

զինվորական կոչման իջեցում՝ մեկ աստիճանով, 11) հերթական զինվորական կոչում ստանալու ժամկետի կասեցում՝ մեկ ամսից մինչև վեց ամիս ժամկետով, 12) ռազմաուսումնական հաստատությունից հեռացում, 13) զինվորական ծառայությունից արձակում: **Կին զինծառայողների նկատմամբ չեն կիրառվում 1-ին մասի 3-րդ, 5-րդ և 6-րդ կետերով նախատեսված կարգապահական տույժերը** («գորամասի տեղաբաշխման վայրից հերթական արձակումից զրկում՝ մինչև 1 ամիս ժամկետով», «հիմնական արձակուրդի տրման հետաձգում՝ մեկ ամսից մինչև երեք ամիս ժամկետով», «կարգապահական վաշտ ուղարկելը՝ տասն օրից մինչև մեկ ամիս ժամկետով» կարգապահական տույժերը:)

Հայտնի է, որ հատկապես վերջին տարիներին պարտադիր ժամկետային զինծառայողների մեծ մասի համար գորամասի տեղաբաշխման վայրից արձակումն ու հիմնական արձակուրդի տրամադրումն ունեն չափազանց մեծ կարևորություն:

Այս առումով հերթական արձակումից մինչև 1 ամիս ժամկետով զրկումը և հիմնական արձակուրդի տրման հետաձգումը՝ մեկ ամսից մինչև երեք ամիս ժամկետով տույժերի կիրառումը, որոնք նախատեսված են գորքերում կարգապահության ապահովման համար, չպետք է տարբերակված կիրառվի զինծառայողների նկատմամբ ըստ նրանց սեռային պատկանելության: Մասնավորապես «կարգապահական վաշտ ուղարկելը՝ տասն օրից մինչև մեկ ամիս ժամկետով» տույժի տեսակի կիրառումը չպետք է պայամանավորել զինծառայողի սեռային պատկանալիությամբ:

«ՀՀ զինված ուժերի կայագորային և պահակային ծառայությունների կանոնագիրքը»

1. ՀՀ ՁՈւ կայագորային և պահակային ծառայությունների կանոնագրքի 8-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ կին զինծառայողները կայագորային և պահակային ծառայություններում չեն ընդգրկվում, բացի զինծառայողների թաղման ժամանակ հարգանք մատուցելու և հուշարձանների ու հայրենիքի ազատության և անկախության համար մղված մարտերում զոհված զինծառայողների գերեզմաններին պսակ դնելու, ինչպես նաև կայագորային միջոցառումների ապահովմանը մասնակցելու դեպքերի:

Հայտնի է, որ յուրաքանչյուր գորամասում ներքին ծառայությունը կազմակերպվում է ամենօրյա, անընդհատ ռեժիմով, որի կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը կայագորային և պահակային ծառայությունն է: Ծառայության այս տեսակի մեջ ներառվում են օրվա վերակարգերը, գորամասում տեղակայված կարևորագույն նշանակություն ունեցող օբյեկտների վերահսկողությունը, սակայն ՀՀ ՁՈւ կայագորային և պահակային ծառայությունների կանոնագիրքն արգելում է կին զինծառայողներին ընդգրկել այդ ծառայությունում:

Անհրաժեշտ է օրենսդրությամբ սահմանել ներքին ծառայության կազմակերպման կարգը այն գորամասում, որտեղ բոլոր ծառայողները կանայք են:

Attachment 2.

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

2001 Հայաստանի Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12 36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2024-19.03/402
19.03.2024 թ.

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանին

Հարգելի պարոն նախարար,

Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակը 2023 թ. սեպտեմբեր - 2024 թ. մարտ ժամանակահատվածում նախաձեռնել և իրականացրել է հետազոտություն ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի թիվ 1325 Բանաձևի կիրականան ուղղված 2022-2024 թվականների գործողությունների ազգային երկրորդ ծրագրի ուղղությամբ իրականացված աշխատանքների զարգացումները, զինված ուժերում ներգրավված կին զինծառայողների իրավունքների պաշտպանության վիճակը դիտարկելու նպատակով:

Հետազոտության հիմքում դրվել է ՀՀ զինված ուժերում կանանց ներգրավվածության վերաբերյալ խնդիրները կարգավորող իրավական ակտերի վերլուծությունը և զինված ուժերում կին և տղամարդ զինծառայողների հետ իրականացված հարցարգույցների ամփոփումը:

Արդյունքում, կազմվել է **«Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցը**, որում ներկայացված են շարային ծառայության մեջ կանանց նարգրավման մակարդակն ու խնդիրները, խտրականության դրսևորումները զինված ուժերում կին զինծառայողների նկատմամբ, մասնավոր կյանքի այն ոլորտները, որոնց

առնչվում են կանայք զինված ուժերում ծառայելիս և զինծառայողների շարունակական իրազեկման ու կրթության ուղղությամբ իրականացվող ծրագրերն ու գործողությունները:

Հետագոտության արդյունքում Կազմակերպությունը վերհանել է կանանց զինվորական ծառայության ներգրավման հետ կապված խնդիրները, որոնց լուծման ուղղությամբ ձևակերպել է առաջարկություններ:

Ակնկալում եմ Ձեր մեկնաբանությունները զեկույցում ներկայացված առաջարկությունների վերաբերյալ:

Կից ներկայացնում եմ՝

1. «Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցի էլեկտրոնային (հայերեն) տարբերակը և անգլերեն տարբերակը՝ ոչ ամբողջական (զեկույցի ամբողջական անգլերեն թարգմանությունը հասանելի կլինի ավելի ուշ՝ կազմակերպության կայքէջում՝ www.hcav.am),
2. Զեկույցում ներկայացված առաջարկությունները:

Հարգանքով՝

կազմակերպության նախագահ՝

Կատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ՝ nmoyesyan@hcav.am

Արթուր Մաքունց

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

«27» 03 2024թ.
ՊԶ/510-98/3231

«ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄՔԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ» ՀԿ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀ
ՊԱՐՈՆ Ա. ՍԱՔՈՒՆՑԻՆ

Հարգելի՛ պարոն Սաքունց,

Ի պատասխան Ձեր՝ 19.03.2024թ. թիվ Ե/2024-19.03/402 գրության՝ տեղեկացնում ենք, որ «Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցը և Ձեկույցում ներկայացված առաջարկությունները Պաշտպանության նախարարությունում ուսումնասիրվել են:

Կից տրամադրում ենք առաջարկությունների վերաբերյալ մեր դիտարկումները:

1. Մշակել կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագրեր, զինվորական ծառայության կազմակերպումն ապահովող օրենսդրական կարգավորումները մշակելիս ապահովել ոլորտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակման աշխատանքներում, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխության նախագիծը ներկայացնել հանրային քննարկման:

Ընդունվել է ի գիտություն:

2. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ զինծառայողների մեծամասնությունը զինվորական ծառայության է անցնում ֆինանսական խնդիրների լուծման նպատակով Կառավարությունը անհրաժեշտ ջանքեր պետք է գործադրի զինվորական ծառայության անցնելու այլ շարժառիթների խթանման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ զինվորական մասնագիտության գրավչությունը և հանրության շրջանում զինվորական ծառայության նկատմամբ հարգանքը բարձրացնելու ուղղությամբ:

Ընդունվել է ի գիտություն:

3. Ձինվորական ծառայության կազմակերպման վերաբերյալ կարգավորումներում պետք է կատարել անհրաժեշտ փոփոխություններ բացառելու համար խտրականության դրսևորումների հավանականությունն օրենսդրության մակարդակում (կանանց տրամադրվող զինատեսակների սահմանափակման հարցում, վերակարգի նշանակման գործընթացքում, տույժերի կիրառման տարբերակված մոտեցման հարցում): Գործադրել անհրաժեշտ ջանքեր՝

կրթական, պարբերական վերապատրաստման ծրագրերի միջոցով, կին զինծառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպի, կարծրատիպերի հաղթահարման ուղղությամբ:

ԶՈՒ կարգապահական կանոնագրքում առկա է կին զինծառայողների վերաբերյալ երեք տեսակի տույժի տարբերակում, որոնցից երկուսը պայմանագրային կին զինծառայողների նկատմամբ չեն կիրառվում, քանի որ դրանք բովանդակային առումով տարածվում են միայն պարտադիր ժամկետային զինծառայողների վրա, իսկ «կարգապահական վաշտ ուղարկելը» տույժը կին զինծառայողների նկատմամբ չի կիրառվում՝ հաշվի առնելով մի շարք հանգամանքներ (ընտանիք ունենալը, կարգապահական վաշտերում անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների բացակայությունը և այլն):

Ինչ վերաբերում է կին զինծառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպին և կարծրատիպերին՝ ՊՆ ներկայացուցիչները հանրության շրջանում (այդ թվում ավագ դպրոցների, քոլեջների սովորողների հետ) հանդիպումների ընթացքում ներկայացնում են ԶՈՒ-ում կանանց լիարժեք և բովանդակային ներգավմման անհրաժեշտության, ծառայության ընթացքում նրանց ձեռքբերումների, ինչպես նաև Կանայք, Խաղաղություն, Անվտանգություն օրակարգի կարևորության մասին:

4. Անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել նաև օրենսդրական կարգավորումներում առկա ձևակերպումներում և զինվորական կոչումներ զբաղեցնող զինծառայողների թվում չտարանջատել կանանց՝ «կին զինծառայող» ձևակերպմամբ:

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ և 48-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետերի ու 53-րդ հոդվածի համադրությամբ նշված առաջարկը լրացուցիչ քննարկման կարիք ունի, քանի որ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ կարող է տրվել միայն կին զինծառայողներին, իսկ երեխայի խնամքի արձակուրդ՝ նաև արական սեռի քաղաքացիներին՝ հիմք ընդունելով ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի պահանջները: Ինչ վերաբերում է զինվորական կոչումներին, ապա դրա հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող օրենքի դրույթներում «կին զինծառայող» տարանջատում առկա չէ:

5. Ձևավորել զինված ուժերում կին զինծառայողների իրավունքների, արժանապատվության պաշտպանությունն ապահովող իրավական երաշխիքներ, թե զինված ուժերում նրանց ներգրավման, թե զինվորական ծառայության ընթացքում: Այս տեսակետից կարևոր նշանակություն ունի զինված ուժերում բարեվարքության կանոնների ներդրումը, որոնց բացակայությունը՝ բացասաբար ազդելով տղամարդ զինծառայողների զինվորական ծառայության, զինվորական պարտավորությունների կատարման վրա, էլ ավելի բացասական ազդեցություն է ունենում կին զինծառայողների իրավունքների երաշխավորման և ծառայողական պարտականությունների կատարման վրա: Մասնավորապես, բարեվարքության կանոնների խիստ

պահպանումը կարևոր նշանակություն ունի ենթակա-հրամանատար հարաբերություններում գոյություն ունեցող խնդիրները, կոռուպցիոն ռիսկերի դրսևորումները, հովանավորչությունը բացառելու հարցում:

Մշակվել է «ՊՆ համակարգի պայմանագրային զինծառայողների վարքագծի կանոնների նախագիծը», որը ներկայացվել է Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի կարծիքին և այժմ գտնվում է միջազգային փորձաքննության փուլում:

6. Ստեղծել խտրականության դրսևորումների դեպքերով բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմներ՝ միաժամանակ խրախուսելով զինծառայողներին գործնականում կիրառել նման մեխանիզմները՝ իրավահավասարության խթանման նպատակով: Մասնավորապես, զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման SS հավելվածի մշակմանը զուգտնթաց երաշխավորել զինծառայողների իրազեկման բարձր մակարդակը՝ այն արդյունավետ կերպով կիրառելու համար:

Ընդունվել է ի գիտություն:

7. Խթանելով կին զինծառայողների ծառայողական առաջխաղացմանը հնարավորությունները՝ նպաստել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը:

Ընդունվել է ի գիտություն:

8. Երաշխավորել անկախ սեռից բոլոր զինծառայողների համար հավասար հնարավորությունների ստեղծումը ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջխաղացման համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից:

Ընդունվել է ի գիտություն:

9. Օրենքով սահմանել երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածը հերթական զինվորական կոչում շնորհելու համար հաշվի առնելու դրույթը, որը կխթանի կին զինծառայողների ծառայողական առաջխաղացմանն ու ներկայացվածությանը բարձր պաշտոններում:

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սպառիչ թվարկված են այն ժամանակահատվածները, որոնք չեն հաշվարկվում զինծառայողի՝ հերթական զինվորական կոչում ստանալու ժամկետների մեջ:

Երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող կին զինծառայողին զբաղեցրած հաստիքով նախատեսված հերթական զինվորական կոչում շնորհելու արգելք կամ կոչման կրման ժամկետի կասեցում օրենքով սահմանված չէ:

10. Բացառել գործնականում առկա այն դեպքերը, երբ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ մեկնած կին զինծառայողներին հրամանատարները համոզում են չվերադառնալու ծառայության:

Նման բովանդակության բողոքներ Պաշտպանության նախարարությունը չի ստացել:

11. Բոլոր զինծառայողների համար ապահովել արժանապատիվ ծառայության նվազագույն պայմաններով՝ թե շենքային, թե կենցաղ-սպասարկման, թե հիգիենայի պահպանման:

Ընդունվել է ի գիտություն

12. Ջանքեր գործադրել բոլոր զինծառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինծառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստի տրամադրման ուղղությամբ:

Ընդունվել է ի գիտություն:

13. Հաշվի առնելով ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված ՀՀ ԳԱԾ-ի մասին զինծառայողների իրազեկվածության ոչ բավարար մակարդակը՝ երաշխավորել իրազեկման դասընթացներին, միջոցառումներին, քննարկումներին բոլոր զինծառայողների պարբերական մասնակցությունը:

ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված գործողությունների և առաջին և երկրորդ ազգային ծրագրի շրջանակներում տեղական (Դեմոկրատիան այսօր ՀԿ) և միջազգային գործընկերների (Անվտանգության ոլորտի կառավարման ժնկյան կենտրոն (DCAF)) հետ համատեղ, պարբերաբար իրականացվում են ՋՈՒ անձնակազմի իրազեկում՝ 1325 բանաձևի դրույթների վերաբերյալ:

14. Ձինված ուժերում իրականացնել մարդու իրավունքների, կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության, հակախտրականության, կանանց նկատմամբ բռնության արգելքի մասին թեմաներով ուսուցում, որի շնորհիվ վերջիններս կկարողանան պաշտպանել իրենց իրավունքները զինվորական ծառայության հետ կապված տարբեր ոլորտներում:

2020-2022թթ. ՄԻՊ ռազմավարության շրջանակներում ՋՈՒ անձնակազմի համար պարբերաբար իրականացվել են մարդու իրավունքների՝ մասնավորապես կյանքի իրավունքի, խտրականության արգելքի թեմաներով վերապատրաստման դասընթացներ, որոնք շարունակական բնույթ են կրում:

15. ՀՀ պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում և այլ առցանց հարթակներում ապահովել զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նութերի (լուսանկարներ, տեսահոլովակներ, հոդվածներ, մամուլի հաղորդագրություններ) տեսանելիությունը, ինչը կնպաստի զինվորական ծառայության գրավչության բարձրացմանը թե կին, թե տղամարդ զինծառայողների շրջանում:

Ձինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նյութեր, տեսահոլովակներ հրապարակվում են Պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում, իսկ նրանց ծառայության վերաբերյալ հաղորդումները՝ «Ձինուժ» հեռուստածրագրի շրջանակներում:

Հարգանքով՝

Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Digitally signed by
HAMLET BATIKYAN 1905880359
Date: 2024.03.26 18:02:54

Կատարող՝ Ս. Սողոմոնյան
Հեռ. 010 66 00 49

Attachment 3.

2001 Հայաստանի
Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի
պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of
Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12 36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2024-29.07/927
29.07.2024 թ.

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ
ԳՐԱՍԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանին

Հարգելի պարոն նախարար,

ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի թիվ 1325 բանաձևի կիրականան ուղղված 2022-2024 թվականների գործողությունների Ազգային երկրորդ ծրագրի ուղղությամբ իրականացված աշխատանքների զարգացումները, զինված ուժերում ներգրավված կին զինձառայողների իրավունքների պաշտպանության վիճակը դիտարկելու նպատակով 2023 թ. սեպտեմբեր - 2024 թ. մարտ ժամանակահատվածում Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակը նախաձեռնել է իրականացրել է հետազոտություն, որի արդյունքում կազմվել է «Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցը:

Հետազոտության արդյունքում Կազմակերպությունը վերհանել է կանանց զինվորական ծառայության ներգրավման հետ կապված խնդիրները, որոնց լուծման ուղղությամբ ձևակերպված առաջարկությունները Ե/2024-19.03/402 գրությամբ ուղարկվել են ՀՀ պաշտպանության նախարարությանը՝ քննության առնելու և արձանագրված խնդիրների լուծման ուղղությամբ քայլեր ձեռնարկելու առաջարկով: 2024 թվականի մարտի 27-ին ՊՆ/510-ԳՔ/3231 պատասխան գրությամբ ՀՀ պաշտպանության նախարարությունից հայտնել են, որ Կազմակերպության կողմից ներկայացված մի շարք առաջարկություններն ընդունվել են ի գիտություն:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 51 հոդվածի, «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի՝ խնդրում եմ տրամադրել տեղեկություններ այն մասին, թե առաջարկությունների ներկայացման պահից՝ 2024 թ մարտից մինչ օրս՝

1. արդյո՞ք մշակվել է կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագիր, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 1)
  - 1.1 Եթե այո, ապա խնդրում եմ տրամադրել կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության զինվորական պատրաստության ծրագրի ուսումնական պլանը, դրա հաստատման և կիրարկման վերաբերյալ իրավական ակտի պատճենը,
2. արդյո՞ք իրականացվել են օրենսդրական փոփոխություններ կանանց զինվորական ծառայության կազմակերպումը սահմանող օրենսդրության մեջ, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 1)
  - 2.1 Եթե այո, ապա ո՞ր իրավական ակտերում և ի՞նչ փոփոխություններ են կատարվել,
  - 2.2 Եթե դեռևս չեն կատարվել, ապա խնդրում եմ տրամադրել փոփոխությունների վերաբերյալ իրավական ակտերի նախագիծը կամ նախագծերը,
  - 2.3 արդյո՞ք օրենսդրական փոփոխությունները մշակելիս ապահովվել է ոլորտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը,
  - 2.4 ովքեր/ ինչպիսի պաշտոններ զբաղեցնող կանայք են մասնակցել օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակմանը,
3. ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել ֆինանսական ապահովությունից բացի այլ շարժառիթների գործարկման ուղղությամբ՝ կանանց զինվորական ծառայության անցնելու խթանման համար, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 2),
  - 3.1 Եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա խնդրում եմ տրամադրել կանանց զինվորական ծառայության ներգրավելու արդյունավետ մեխանիզմների վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,
4. ի՞նչ փուլում է գտնվում զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման ՏՏ հավելվածի մշակման գործընթացը, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 6),

- 4.1 եթե հավելվածի մշակումն ավարտվել է, ապա գործարկման ինչ փուլում է գտնվում այն, և երբ է նախատեսվում դրա վերջնական գործարկումը,
5. բացի վերոգրյալ հավելվածի մշակումից ի՞նչ այլ իրավական ակտեր են ընդունվել զինծառայողների կողմից իրենց իրավունքների խախտումների վերաբերյալ անանուն հաղորդման մեխանիզմների ներդրման նպատակով,
- 5.1 եթե դեռևս չեն մշակվել նման մեխանիզմները, ապա ե՞րբ է նախատեսվում դրանց մշակումը և կիրառումը, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 6),
6. ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացման վերաբերյալ, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 7)
- 6.1 եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա երբ են նախատեսվում դրանց ընդունումը և կիրառումը,
- 6.2 եթե կան, ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,
7. ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել կին զինծառայողների ռազմական կրթության և մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցության վերաբերյալ, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 8),
- 7.1 եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա երբ է նախատեսվում դրանց կիրառումը, և խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,
8. 2024 թվականի ընթացքում քանի՞ կին և քանի՞ տղամարդ զինծառայող է մասնակցել մասնագիտական կարողությունների զարգացմանն ու ռազմական կրթությանն ուղղված վերապատրաստումներին,
9. կին զինծառայողների զինվորական ծառայության շենքային, կենցաղ-սպասարկման պայմանների բարելավման ու հիգիենայի պահպանման ուղղությամբ, ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել, խնդրում եմ տրամադրել դրանց պատճենները (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 11)
- 9.1 եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,

10. զինձառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինձառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստով ապահովելու նպատակով նոր չափորոշիչները հաստատվել են, թե ոչ,

10.1 եթե այո, ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի պատճենը,

10.2 եթե ոչ, ապա ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը և երբ է նախատեսվում դրանց հաստատումը և կիրառումը (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 12):

Համաձայն «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի՝ քաղաքացիների տեղեկություն ստանալու գրավոր հարցմանը պատասխան տրվում է այն ստանալուց հետո 5 օրյա ժամկետում: Ուստի, ելնելով վերը նշվածից, խնդրում եմ տեղեկատվություն ստանալու հարցմանս պատասխանել օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում:

Կից ներկայացվում է՝

1. Կազմակերպության Ե/2024-19.03/402 գրության պատճենը,
2. ՀՀ ՊՆ 2024 թվականի մարտի 27-ի ՊՆ/510-ԳՔ/3231 պատասխան գրության պատճենը:

Կազմակերպության նախագահ՝

Արթուր Սաքունց

Կատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ՝ nmovsesyan@hcav.am

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՏԻԱԿԱՆ ԱՍՄԱՐԼԵԱՑԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՄԵՆՅԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY VANADZOR OFFICE

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Մշակել կին զինձառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագրեր, զինվորական ծառայության կազմակերպումն ապահովող օրենսդրական կարգավորումները մշակելիս ապահովել ոլորտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակման աշխատանքներում, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխության նախագիծը ներկայացնել հանրային քննարկման:

2. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ զինձառայողների մեծամասնությունը զինվորական ծառայության է անցնում ֆինանսական խնդիրների լուծման նպատակով Կառավարությունը անհրաժեշտ ջանքեր պետք է գործադրի զինվորական ծառայության անցնելու այլ շարժառիթների խթանման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ զինվորական մասնագիտության զբաղվածությունը և հանրության շրջանում զինվորական ծառայության նկատմամբ հարգանքը բարձրացնելու ուղղությամբ:

3. Ձինվորական ծառայության կազմակերպման վերաբերյալ կարգավորումներում պետք է կատարել անհրաժեշտ փոփոխություններ բացառելու համար խտրականության դրսևորումների հավանականությունն օրենսդրության մակարդակում (կանանց տրամադրվող զինատեսակների սահմանափակման հարցում, վերակարգի նշանակման գործընթացում, տույժերի կիրառման տարբերակված մոտեցման հարցում): Գործադրել անհրաժեշտ ջանքեր՝ կրթական, պարբերական վերապատրաստման ծրագրերի միջոցով, կին զինձառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպի, կարծրատիպերի հաղթահարման ուղղությամբ:

4. Անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել նաև օրենսդրական կարգավորումներում առկա ձևակերպումներում և զինվորական կոչումներ զբաղեցնող զինձառայողների թվում չտարանջատել կանանց՝ «կին զինձառայող» ձևակերպմամբ:

5. Ձնավորել զինված ուժերում կին զինձառայողների իրավունքների, արժանապատվության պաշտպանությունն ապահովող իրավական երաշխիքներ, թե զինված ուժերում նրանց ներգրավման, թե զինվորական ծառայության ընթացքում: Այս տեսակետից

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՏԻԱԿԱՆ ԱՍՄԱԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՄԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY VANADZOR OFFICE

կարևոր նշանակություն ունի զինված ուժերում բարեվարքության կանոնների ներդրումը, որոնց բացակայությունը՝ բացասաբար ազդելով տղամարդ զինծառայողների զինվորական ծառայության, զինվորական պարտավորությունների կատարման վրա, էլ ավելի բացասական ազդեցություն է ունենում կին զինծառայողների իրավունքների երաշխավորման և ծառայողական պարտականությունների կատարման վրա: Մասնավորապես, բարեվարքության կանոնների խիստ պահպանումը կարևոր նշանակություն ունի ենթակա-հրամանատար հարաբերություններում գոյություն ունեցող խնդիրները, կոռուպցիոն ռիսկերի դրսևորումները, հովանավորչությունը բացառելու հարցում:

6. Ստեղծել խտրականության դրսևորումների դեպքերով բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմներ՝ միաժամանակ խրախուսելով զինծառայողներին գործնականում կիրառել նման մեխանիզմները՝ իրավահավասարության խթանման նպատակով: Մասնավորապես, զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման ՏՏ հավելվածի մշակմանը զուգոնթաց երաշխավորել զինծառայողների իրազեկման բարձր մակարդակը՝ այն արդյունավետ կերպով կիրառելու համար:

7. Խթանելով կին զինծառայողների ծառայողական առաջնադասմանը հնարավորությունները՝ նպաստել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը:

8. Երաշխավորել անկախ սեռից բոլոր զինծառայողների համար հավասար հնարավորությունների ստեղծումը ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջնադասման համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից:

9. Օրենքով սահմանել երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածը հերթական զինվորական կոչում շնորհելու համար հաշվի առնելու դրույթը, որը կխթանի կին զինծառայողների ծառայողական առաջնադասմանն ու ներկայացվածությանը բարձր պաշտոններում:

10. Բացառել գործնականում առկա այն դեպքերը, երբ հղիության և ծննդաբերության

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՏԻԱԿԱՆ ԱՍՍՈՑԻԱՏԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՄԵԼՅԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY VANADZOR OFFICE

արձակուրդ մեկնած կին զինծառայողներին հրամանատարները համոզում են չվերադառնալու ծառայության:

11. Բոլոր զինծառայողների համար ապահովել արժանապատիվ ծառայության նվազագույն պայմաններով՝ թե շենքային, թե կենցաղ-սպասարկման, թե հիգիենայի պահպանման:

12. Ջանքեր գործադրել բոլոր զինծառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինծառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստի տրամադրման ուղղությամբ:

13. Հաշվի առնելով ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված ՀՀ ԳԱԾ-ի մասին զինծառայողների իրազեկվածության ոչ բավարար մակարդակը՝ երաշխավորել իրազեկման դասընթացներին, միջոցառումներին, քննարկումներին բոլոր զինծառայողների պարբերական մասնակցությունը:

14. Ձինված ուժերում իրականացնել մարդու իրավունքների, կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության, հակախտրականության, կանանց նկատմամբ բռնության արգելքի մասին թեմաներով ուսուցում, որի շնորհիվ վերջիններս կկարողանան պաշտպանել իրենց իրավունքները զինվորական ծառայության հետ կապված տարբեր ոլորտներում:

15. ՀՀ պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում և այլ առցանց հարթակներում ապահովել զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նութերի (լուսանկարներ, տեսահոլովակներ, հոդվածներ, մամուլի հաղորդագրություններ) տեսանելիությունը, ինչը կնպաստի զինվորական ծառայության գրավչության բարձրացմանը թե կին, թե տղամարդ զինծառայողների շրջանում:

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

«27» 03 2024թ.
ՊՑ/510-99/3931

«ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ» ՀԿ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀ
ՊԱՐՈՆ Ա. ՍԱՔՈՒՆՅԻՆ

Հարգելի՛ պարոն Սաքունց,

Ի պատասխան Ձեր՝ 19.03.2024թ. թիվ Ե/2024-19.03/402 գրության՝ տեղեկացնում ենք, որ «Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցը և Ձեկույցում ներկայացված առաջարկությունները Պաշտպանության նախարարությունում ուսումնասիրվել են:

Կից տրամադրում ենք առաջարկությունների վերաբերյալ մեր դիտարկումները:

1. Մշակել կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագրեր, զինվորական ծառայության կազմակերպումն ապահովող օրենսդրական կարգավորումները մշակելիս ապահովել ոլորտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակման աշխատանքներում, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխության նախագիծը ներկայացնել հանրային քննարկման:

Ընդունվել է ի գիտություն:

2. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ զինծառայողների մեծամասնությունը զինվորական ծառայության է անցնում ֆինանսական խնդիրների լուծման նպատակով Կառավարությունը անհրաժեշտ ջանքեր պետք է գործադրի զինվորական ծառայության անցնելու այլ շարժառիթների խթանման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ զինվորական մասնագիտության գրավչությունը և հանրության շրջանում զինվորական ծառայության նկատմամբ հարգանքը բարձրացնելու ուղղությամբ:

Ընդունվել է ի գիտություն:

3. Զինվորական ծառայության կազմակերպման վերաբերյալ կարգավորումներում պետք է կատարել անհրաժեշտ փոփոխություններ բացառելու համար խտրականության դրսևորումների հավանականությունն օրենսդրության մակարդակում (կանանց տրամադրվող զինատեսակների սահմանափակման հարցում, վերակարգի նշանակման գործընթացում, տույժերի կիրառման տարբերակված մոտեցման հարցում): Գործադրել անհրաժեշտ ջանքեր՝

կրթական, պարբերական վերապատրաստման ծրագրերի միջոցով, կին զինծառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպի, կարծրատիպերի հաղթահարման ուղղությամբ:

ՁՈՒ կարգապահական կանոնագրքում առկա է կին զինծառայողների վերաբերյալ երեք տեսակի տույժի տարբերակում, որոնցից երկուսը պայմանագրային կին զինծառայողների նկատմամբ չեն կիրառվում, քանի որ դրանք բովանդակային առումով տարածվում են միայն պարտադիր ժամկետային զինծառայողների վրա, իսկ «կարգապահական վաշտ ուղարկելը» տույժը կին զինծառայողների նկատմամբ չի կիրառվում՝ հաշվի առնելով մի շարք հանգամանքներ (ընտանիք ունենալը, կարգապահական վաշտերում անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների բացակայությունը և այլն):

Ինչ վերաբերում է կին զինծառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպին և կարծրատիպերին՝ ՊՆ ներկայացուցիչները հանրության շրջանում (այդ թվում ավագ դպրոցների, քոլեջների սովորողների հետ) հանդիպումների ընթացքում ներկայացնում են ՁՈՒ-ում կանանց լիարժեք և բովանդակային ներգավմման անհրաժեշտության, ծառայության ընթացքում նրանց ձեռքբերումների, ինչպես նաև Կանայք, Խաղաղություն, Անվտանգություն օրակարգի կարևորության մասին:

4. Անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել նաև օրենսդրական կարգավորումներում առկա ձևակերպումներում և զինվորական կոչումներ զբաղեցնող զինծառայողների թվում չտարանջատել կանանց՝ «կին զինծառայող» ձևակերպմամբ:

«Ձինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ և 48-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետերի ու 53-րդ հոդվածի համապետքստում նշված առաջարկը լրացուցիչ քննարկման կարիք ունի, քանի որ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ կարող է տրվել միայն կին զինծառայողներին, իսկ երեխայի խնամքի արձակուրդ՝ նաև արական սեռի քաղաքացիներին՝ հիմք ընդունելով ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի պահանջները: Ինչ վերաբերում է զինվորական կոչումներին, ապա դրա հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող օրենքի դրույթներում «կին զինծառայող» տարանջատում առկա չէ:

5. Ձևավորել զինված ուժերում կին զինծառայողների իրավունքների, արժանապատվության պաշտպանությունն ապահովող իրավական երաշխիքներ, թե զինված ուժերում նրանց ներգրավման, թե զինվորական ծառայության ընթացքում: Այս տեսակետից կարևոր նշանակություն ունի զինված ուժերում բարեվարքության կանոնների ներդրումը, որոնց բացակայությունը՝ բացասաբար ազդելով տղամարդ զինծառայողների զինվորական ծառայության, զինվորական պարտավորությունների կատարման վրա, էլ ավելի բացասական ազդեցություն է ունենում կին զինծառայողների իրավունքների երաշխավորման և ծառայողական պարտականությունների կատարման վրա: Մասնավորապես, բարեվարքության կանոնների խիստ

պահպանումը կարևոր նշանակություն ունի ենթակա-հրամանատար հարաբերություններում գոյություն ունեցող խնդիրները, կոռուպցիոն ռիսկերի դրսևորումները, հովանավորչությունը բացառելու հարցում:

Մշակվել է «ՊՆ համակարգի պայմանագրային զինծառայողների վարքագծի կանոնների նախագիծը», որը ներկայացվել է Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի կարծիքին և այժմ գտնվում է միջազգային փորձաքննության փուլում:

6. Ստեղծել խտրականության դրսևորումների դեպքերով բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմներ՝ միաժամանակ խրախուսելով զինծառայողներին գործնականում կիրառել նման մեխանիզմները՝ իրավահավասարության խթանման նպատակով: Մասնավորապես, զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման ՏՏ հավելվածի մշակմանը զուգաժամանակ երաշխավորել զինծառայողների իրազեկման բարձր մակարդակը՝ այն արդյունավետ կերպով կիրառելու համար:

Ընդունվել է ի գիտություն:

7. Խթանելով կին զինծառայողների ծառայողական առաջխաղացմանը հնարավորությունները՝ նպաստել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը:

Ընդունվել է ի գիտություն:

8. Երաշխավորել անկախ սեռից բոլոր զինծառայողների համար հավասար հնարավորությունների ստեղծումը ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջխաղացման համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից:

Ընդունվել է ի գիտություն:

9. Օրենքով սահմանել երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածը հերթական զինվորական կոչում շնորհելու համար հաշվի առնելու դրույթը, որը կխթանի կին զինծառայողների ծառայողական առաջխաղացմանն ու ներկայացվածությանը բարձր պաշտոններում:

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սպառիչ թվարկված են այն ժամանակահատվածները, որոնք չեն հաշվարկվում զինծառայողի՝ հերթական զինվորական կոչում սրանալու ժամկետների մեջ:

Երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող կին զինծառայողին զբաղեցրած հաստիքով նախատեսված հերթական զինվորական կոչում շնորհելու արգելք կամ կոչման կրման ժամկետի կասեցում օրենքով սահմանված չէ:

10. Բացառել գործնականում առկա այն դեպքերը, երբ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ մեկնած կին զինծառայողներին հրամանատարները համոզում են չվերադառնալու ծառայության:

Նման բովանդակության բողոքներ Պաշտպանության նախարարությունը չի ստացել:

11. Բոլոր զինծառայողների համար ապահովել արժանապատիվ ծառայության նվազագույն պայմաններով՝ թե շենքային, թե կենցաղ-սպասարկման, թե հիգիենայի պահպանման:

Ընդունվել է ի գիտություն

12. Ջանքեր գործադրել բոլոր զինծառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինծառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստի տրամադրման ուղղությամբ:

Ընդունվել է ի գիտություն:

13. Հաշվի առնելով ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված ՀՀ ԳԱԾ-ի մասին զինծառայողների իրազեկվածության ոչ բավարար մակարդակը՝ երաշխավորել իրազեկման դասընթացներին, միջոցառումներին, քննարկումներին բոլոր զինծառայողների պարբերական մասնակցությունը:

ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված գործողությունների և առաջին և երկրորդ ազգային ծրագրի շրջանակներում տեղական (Դեմոկրատիան այսօր ՀԿ) և միջազգային գործընկերների (Վնվտանգության ոլորտի կառավարման ժնկյան կենտրոն (DCAF)) հետ համատեղ, պարբերաբար իրականացվում են ՁՈՒ անձնակազմի իրազեկում՝ 1325 բանաձևի դրույթների վերաբերյալ:

14. Զինված ուժերում իրականացնել մարդու իրավունքների, կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության, հակախտրականության, կանանց նկատմամբ բռնության արգելքի մասին թեմաներով ուսուցում, որի շնորհիվ վերջիններս կկարողանան պաշտպանել իրենց իրավունքները զինվորական ծառայության հետ կապված տարբեր ոլորտներում:

2020-2022թթ. ՄԻՊ ռազմավարության շրջանակներում ՁՈՒ անձնակազմի համար պարբերաբար իրականացվել են մարդու իրավունքների՝ մասնավորապես կյանքի իրավունքի, խտրականության արգելքի թեմաներով վերապատրաստման դասընթացներ, որոնք շարունակական բնույթ են կրում:

15. ՀՀ պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում և այլ առցանց հարթակներում ապահովել զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նույթերի (լուսանկարներ, տեսահոլովակներ, հոդվածներ, մամուլի հաղորդագրություններ) տեսանելիությունը, ինչը կնպաստի զինվորական ծառայության գրավչության բարձրացմանը թե կին, թե տղամարդ զինծառայողների շրջանում:

Զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նյութեր, տեսահոլովակներ հրապարակվում են Պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում, իսկ նրանց ծառայության վերաբերյալ հաղորդումները՝ «Զինուժ» հեռուստաօրագրի շրջանակներում:

Հարգանքով՝

Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Digitally signed by
HAMLET BATIKYAN 1905880359^(m)
Date: 2024.03.26 18:02:54

Կատարող՝ Ս. Սողոմոնյան
Հեռ. 010 66 00 49

« Հ Ա Տ Տ Պ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Գ Լ Խ Ա Վ ՈՐ Ք Ա Ր Տ Ո Ւ Ղ Ա Ր »

« 13 » 09 2024թ.
N 78/510-թ/10137

« Հ Ե Լ Ս Ի Ն Կ Յ Ա Ն Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Ց Ի Ա Կ Ա Ն Ա Ս Մ Ք Լ Ե Ա Յ Ի
Վ Ա Ն Ա Ձ Ո Ր Ի Գ Ր Ա Ս Ե Ն Յ Ա Կ » Հ Կ-Ի Ն Ա Խ Ա Գ Ա
Պ Ա Ր ՈՆ Ա. Ս Ա Ք Ո Ւ Ն Ց Ի Ն

Հարգելի՛ պարոն Սարունց,

Ի պատասխան Ձեր՝ 29-07-2024թ. թիվ Ե/2024-29.07/927 գրության՝ տեղեկացնում եմ հետևյալը.

1. ՀՀ զինված ուժերում կին զինծառայողների զինվորական պատրաստությունն իրականացվում է ՀՀ ՁՈՒ գլխավոր շտաբի պետի կողմից հաստատված ծրագրի համաձայն:

2. 2023թ. ընթացքում կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքում սահմանվել է կամավոր հիմունքներով իգական սեռի 18-27 տարեկան անձանց համար 6 ամիս ժամկետով շարքային կազմի պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնելու իրավունք: Բացի այդ, ներկայումս մշակման փուլում է գտնվում կանանց գումարտակում պայմանագրային զինվորական ծառայություն անցնող իգական սեռի զինծառայողների համար ՀՀ կառավարության 03.07.2014թ. թիվ 712-Ն որոշման մեջ հավելվածի մասին որոշման նախագիծը, որի վերջնական տեքստը դրվելու է շրջանառության և հանրային քննարկման:

3. ՏՏ հավելվածի մշակման վերաբերյալ հատնում եմ, որ այն ընթացքի մեջ է և մոտ ապագայում սպասվում է մրցույթի հայտարարում և գնումների իրականացում:

4. Կին զինծառայողների ռազմական կրթության և մասնագիտական կարողությունների զարգացման, վերապատրաստումների մասով առանձին իրավական ակտեր չեն ընդունվել, քանի որ ՀՀ զինված ուժերի զինծառայողների համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից, ապահովվում են հավասար հնարավորություններ ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման և վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջխաղացման համար:

5. 2024 թվականի սեպտեմբերի 1-ի դրությամբ ՀՀ ՁՈՒ զինծառայողների 5% ներգրավվել է ՀՀ-ում և արտերկրում կազմակերպված մասնագիտական

կարողությունների զարգացմանն ու ռազմական կրթությանն ուղղված վերապատրաստումներին, որից 25% կին զինծառայողներ են:

6. Բոլոր պարտադիր ժամկետային զինծառայողների համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից ՀՀ ՊՆ թիկունքային ապահովման վարչության կողմից ձեռք է բերվում և հատկացվում միայն օճառ, օճառաման, սափրվելու ածելի, սափրվելու փրփուր, ատամի խոզանակ, ատամի մածուկ, սանր, զուգարանի թուղթ և եղունգ կտրիչ հիգիենայի պարագաները, որի մասին սահմանված կարգով բազմիցս տեղեկացվել է Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակին, իսկ նոր և որակյալ համազգեստների ձեռքբերման գործընթացի շրջանակներում ուսումնասիրվել են և դեռևս շարունակվում են ուսումնասիրվել տարբեր ՆԱՏՕ անդամ երկրների համազգեստներն ու հանդերձանքի պարագաները:

9/13/2024

X

ՏԻԳՐԱՆ ԴԱՐԻԲՅԱՆ

Հարգանքով՝ Signed by: GHARIBYAN TIGRAN 3703820292

/Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Կատ.՝ Է. Մանուկյան
Հեռ.՝ 010660049
Էլ. փոստ՝ erik.manukyan@mil.am

Attachment 4.

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍՍԱԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

2001 Հայաստանի Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12 36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2023-11.12/822
11.12.2023 թ

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանին

Հարգելի՛ պարոն նախարար,

2023 թվականի հունիսի 26-ին «Չինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» օրենքում կատարվեցին լրացումներ և փոփոխություններ, մասնավորապես՝ ավելացվեց 19.1 հոդվածը, որով սահմանվեցին **կամավոր հիմունքներով պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնելու համար դիմած իգական սեռի քաղաքացիների գորակոչի կազմակերպման հիմքը և կարգը**:

Նշված փոփոխություններով ներդրվեց «կանանց գումարտակ» հասկացությունը, որտեղ իգական սեռի քաղաքացիները կարող են կամավոր հիմունքներով անցնել 6-ամսյա ծառայություն: 6-ամսյա ծառայությունը հաջողությամբ ավարտած անձինք ստանում են «Պաշտպան հայրենյաց» ծրագրի շրջանակներում ծառայությունը շարունակելու հնարավորություն:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 51 հոդվածի, «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի՝ խնդրում եմ տրամադրել տեղեկություններ այն մասին, թե.

1. ինչով է պայմանավորված կանանց համար կամավոր հիմունքներով պարտադիր զինվորական ծառայության ժամկետը 6 ամիս տևողությամբ սահմանելը,
2. ինչ հանգամանքների կամ հետազոտությունների արդյունքում է նման ժամկետ ընտրվել,
3. արդյոք 6-ամսյա ժամկետի սահմանումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նորակոչիկներին զինվորական ուսումն այլ գորամասերում կազմակերպվում է 6 ամիսների ընթացքում,
- 3.1 եթե այո, ապա արդյոք ուսումնական բոլոր բաղադրիչները (նպատակները, խնդիրները, թեմաները, մեթոդաբանությունը, գնահատման եղանակները) հավասարապես ու նույնանման կերպ են սահմանված,

4. արդյոք կանանց նորաստեղծ գումարտակի ուսման ծրագրում և ուսումնական մյուս ծրագրերում կան էական տարբերություններ,
  - 4.1 եթե այո, որոնք են այդ տարբերությունները և ինչով են պայմանավորված դրանք,
5. արդյոք կանանց ուսումնական ծրագրում մյուս ծրագրերի համեմատ կան ավելացված կամ պակասեցված բաղադրիչներ՝ պայմանավորված
  - 5.1 կանանց ֆիզիոլոգիական հատկանիշներով,
  - 5.2 կանանց՝ հասարակությունում նրանց դերի մասին հասարակական պատկերացումներով,
  - 5.3 այլ օրենքներից բխող սահմանափակումներով,
6. արդյոք նախատեսվում են ինչպես ներքին ծառայության կանոնագրքի, այնպես էլ մյուս կանոնագրքերի լրամշակման աշխատանքներ, որպեսզի դրանք համապատասխանեցվեն կանանց համար կամավոր հիմունքներով պարտադիր զինվորական ծառայության վերաբերյալ օրենսդրական փոփոխություններին:

Համաձայն «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի՝ քաղաքացիների տեղեկություն ստանալու գրավոր հարցմանը պատասխան տրվում է այն ստանալուց հետո՝ 5-օրյա ժամկետում: Ուստի, ելնելով վերոգրյալից՝ խնդրում եմ տեղեկություն ստանալու հարցմանը պատասխանել օրենքով սահմանված կարգով եւ ժամկետներում:

Կազմակերպության նախագահ՝

Արթուր Սաքունց

Կատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ՝ nmovsesyan@hcav.am

ընտրություն, զինժառայողները նշանակվում են համապատասխան հաստիքների, որից հետո, համաձայն պատրաստության ծրագրի, իրականացվում են պարապմունքներ:

Կանանց գումարտակի պատրաստության ծրագրում մյուս ծրագրերի համեմատ էական տարբերություններ չկան (բացառությամբ դասամիջոցների ժամերի՝ ավելացված է 5 ըրպետով, 10-ի փոխարեն՝ 15 ըրպետ):

Կանանց ուսումնական ծրագրում մյուս ծրագրերի համեմատ ավելացված կամ պակասեցված բաղադրիչներ չկան: Հաշվի առնելով կանանց ֆիզիոլոգիական հատկանիշները՝ ՀՀ ՁՈՒ կին զինժառայողների համար, համաձայն «Ֆիզիկական պատրաստության հրահանգի», նախատեսված են համապատասխան չափորոշիչներ:

Այո, արդեն իսկ մշակվել և քննարկման փուլում է գտնվում «ՀՀ ՁՈՒ ներքին ծառայության կանոնագիրք» և «ՀՀ ՁՈՒ կայազորային ու պահակային ծառայության կանոնագիրք» ՀՀ օրենքներում լրացումների և փոփոխությունների փաթեթը, որպեսզի դրանք համապատասխանեցվեն կանանց համար կամավոր հիմունքներով պարտադիր զինվորական ծառայությանը:

Հարգանքով՝

Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Digitally signed by
HAMLET BATIKYAN 1905880359
Date: 2023.12.25 12:34:23

Կատ.՝ Ն. Բաղդանյան
Հեռ.՝ 010 29-44-07

Attachment 5.

2001 Հայաստանի
Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի
պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of
Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12 36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2024-29.07/927
29.07.2024 թ.

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ
ԳՐԱՍԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանին

Հարգելի պարոն նախարար,

ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի թիվ 1325 բանաձևի կիրականան ուղղված 2022-2024 թվականների գործողությունների Ազգային երկրորդ ծրագրի ուղղությամբ իրականացված աշխատանքների զարգացումները, զինված ուժերում ներգրավված կին զինձառայողների իրավունքների պաշտպանության վիճակը դիտարկելու նպատակով 2023 թ. սեպտեմբեր - 2024 թ. մարտ ժամանակահատվածում Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակը նախաձեռնել է իրականացրել է հետազոտություն, որի արդյունքում կազմվել է «Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցը:

Հետազոտության արդյունքում Կազմակերպությունը վերհանել է կանանց զինվորական ծառայության ներգրավման հետ կապված խնդիրները, որոնց լուծման ուղղությամբ ձևակերպված առաջարկությունները Ե/2024-19.03/402 գրությամբ ուղարկվել են ՀՀ պաշտպանության նախարարությանը՝ քննության առնելու և արձանագրված խնդիրների լուծման ուղղությամբ քայլեր ձեռնարկելու առաջարկով: 2024 թվականի մարտի 27-ին ՊՆ/510-ԳՔ/3231 պատասխան գրությամբ ՀՀ պաշտպանության նախարարությունից հայտնել են, որ Կազմակերպության կողմից ներկայացված մի շարք առաջարկություններն ընդունվել են ի գիտություն:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 51 հոդվածի, «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի՝ խնդրում եմ տրամադրել տեղեկություններ այն մասին, թե առաջարկությունների ներկայացման պահից՝ 2024 թ մարտից մինչ օրս՝

1. արդյո՞ք մշակվել է կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագիր, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 1)
  - 1.1 Եթե այո, ապա խնդրում եմ տրամադրել կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության զինվորական պատրաստության ծրագրի ուսումնական պլանը, դրա հաստատման և կիրարկման վերաբերյալ իրավական ակտի պատճենը,
2. արդյո՞ք իրականացվել են օրենսդրական փոփոխություններ կանանց զինվորական ծառայության կազմակերպումը սահմանող օրենսդրության մեջ, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 1)
  - 2.1 Եթե այո, ապա ո՞ր իրավական ակտերում և ի՞նչ փոփոխություններ են կատարվել,
  - 2.2 Եթե դեռևս չեն կատարվել, ապա խնդրում եմ տրամադրել փոփոխությունների վերաբերյալ իրավական ակտերի նախագիծը կամ նախագծերը,
  - 2.3 արդյո՞ք օրենսդրական փոփոխությունները մշակելիս ապահովվել է ուղրտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը,
  - 2.4 ովքեր/ ինչպիսի պաշտոններ զբաղեցնող կանայք են մասնակցել օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակմանը,
3. ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել ֆինանսական ապահովությունից բացի այլ շարժառիթների գործարկման ուղղությամբ՝ կանանց զինվորական ծառայության անցնելու խթանման համար, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 2),
  - 3.1 Եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա խնդրում եմ տրամադրել կանանց զինվորական ծառայության ներգրավելու արդյունավետ մեխանիզմների վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,
4. ի՞նչ փուլում է գտնվում զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման ՏՏ հավելվածի մշակման գործընթացը, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 6),

- 4.1 եթե հավելվածի մշակումն ավարտվել է, ապա գործարկման ինչ փուլում է գտնվում այն, և երբ է նախատեսվում դրա վերջնական գործարկումը,
5. բացի վերոգրյալ հավելվածի մշակումից ի՞նչ այլ իրավական ակտեր են ընդունվել զինծառայողների կողմից իրենց իրավունքների խախտումների վերաբերյալ անանուն հաղորդման մեխանիզմների ներդրման նպատակով,
- 5.1 եթե դեռևս չեն մշակվել նման մեխանիզմները, ապա ե՞րբ է նախատեսվում դրանց մշակումը և կիրառումը, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 6),
6. ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացման վերաբերյալ, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 7)
- 6.1 եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա երբ են նախատեսվում դրանց ընդունումը և կիրառումը,
- 6.2 եթե կան, ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,
7. ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել կին զինծառայողների ռազմական կրթության և մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցության վերաբերյալ, (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 8),
- 7.1 եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա երբ է նախատեսվում դրանց կիրառումը, և խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,
8. 2024 թվականի ընթացքում քանի՞ կին և քանի՞ տղամարդ զինծառայող է մասնակցել մասնագիտական կարողությունների զարգացմանն ու ռազմական կրթությանն ուղղված վերապատրաստումներին,
9. կին զինծառայողների զինվորական ծառայության շենքային, կենցաղ-սպասարկման պայմանների բարելավման ու հիգիենայի պահպանման ուղղությամբ, ի՞նչ իրավական ակտեր են ընդունվել, խնդրում եմ տրամադրել դրանց պատճենները (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 11)
- 9.1 եթե դեռևս չեն ընդունվել, ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը,

10. զինձառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինձառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստով ապահովելու նպատակով նոր չափորոշիչները հաստատվել են, թե ոչ,

10.1 եթե այո, ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի պատճենը,

10.2 եթե ոչ, ապա ապա խնդրում եմ տրամադրել դրա վերաբերյալ իրավական ակտի նախագիծը և երբ է նախատեսվում դրանց հաստատումը և կիրառումը (ՊՆ/510-ԳՔ/3231 գրություն, կետ 12):

Համաձայն «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի՝ քաղաքացիների տեղեկություն ստանալու գրավոր հարցմանը պատասխան տրվում է այն ստանալուց հետո 5 օրյա ժամկետում: Ուստի, ելնելով վերը նշվածից, խնդրում եմ տեղեկատվություն ստանալու հարցմանս պատասխանել օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում:

Կից ներկայացվում է՝

1. Կազմակերպության Ե/2024-19.03/402 գրության պատճենը,
2. ՀՀ ՊՆ 2024 թվականի մարտի 27-ի ՊՆ/510-ԳՔ/3231 պատասխան գրության պատճենը:

Կազմակերպության նախագահ՝

Արթուր Սաքունց

Կատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ՝ nmovsesyan@hcav.am

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍՄԱՐԼԵԱՑԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՄԵՆՅԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY VANADZOR OFFICE

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Մշակել կին զինձառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագրեր, զինվորական ծառայության կազմակերպումն ապահովող օրենսդրական կարգավորումները մշակելիս ապահովել ոլորտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակման աշխատանքներում, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխության նախագիծը ներկայացնել հանրային քննարկման:

2. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ զինձառայողների մեծամասնությունը զինվորական ծառայության է անցնում ֆինանսական խնդիրների լուծման նպատակով Կառավարությունը անհրաժեշտ ջանքեր պետք է գործադրի զինվորական ծառայության անցնելու այլ շարժառիթների խթանման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ զինվորական մասնագիտության զբաղվածությունը և հանրության շրջանում զինվորական ծառայության նկատմամբ հարգանքը բարձրացնելու ուղղությամբ:

3. Ձինվորական ծառայության կազմակերպման վերաբերյալ կարգավորումներում պետք է կատարել անհրաժեշտ փոփոխություններ բացառելու համար խտրականության դրսևորումների հավանականությունն օրենսդրության մակարդակում (կանանց տրամադրվող զինատեսակների սահմանափակման հարցում, վերակարգի նշանակման գործընթացում, տույժերի կիրառման տարբերակված մոտեցման հարցում): Գործադրել անհրաժեշտ ջանքեր՝ կրթական, պարբերական վերապատրաստման ծրագրերի միջոցով, կին զինձառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպի, կարծրատիպերի հաղթահարման ուղղությամբ:

4. Անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել նաև օրենսդրական կարգավորումներում առկա ձևակերպումներում և զինվորական կոչումներ զբաղեցնող զինձառայողների թվում չտարանջատել կանանց՝ «կին զինձառայող» ձևակերպմամբ:

5. Ձնավորել զինված ուժերում կին զինձառայողների իրավունքների, արժանապատվության պաշտպանությունն ապահովող իրավական երաշխիքներ, թե զինված ուժերում նրանց ներգրավման, թե զինվորական ծառայության ընթացքում: Այս տեսակետից

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՏԻԱԿԱՆ ԱՍՄԱԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՄԵՆՅԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY VANADZOR OFFICE

կարևոր նշանակություն ունի զինված ուժերում բարեվարքության կանոնների ներդրումը, որոնց բացակայությունը՝ բացասաբար ազդելով տղամարդ զինծառայողների զինվորական ծառայության, զինվորական պարտավորությունների կատարման վրա, էլ ավելի բացասական ազդեցություն է ունենում կին զինծառայողների իրավունքների երաշխավորման և ծառայողական պարտականությունների կատարման վրա: Մասնավորապես, բարեվարքության կանոնների խիստ պահպանումը կարևոր նշանակություն ունի ենթակա-հրամանատար հարաբերություններում գոյություն ունեցող խնդիրները, կոռուպցիոն ռիսկերի դրսևորումները, հովանավորչությունը բացառելու հարցում:

6. Ստեղծել խտրականության դրսևորումների դեպքերով բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմներ՝ միաժամանակ խրախուսելով զինծառայողներին գործնականում կիրառել նման մեխանիզմները՝ իրավահավասարության խթանման նպատակով: Մասնավորապես, զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման ՏՏ հավելվածի մշակմանը զուգտնթաց երաշխավորել զինծառայողների իրազեկման բարձր մակարդակը՝ այն արդյունավետ կերպով կիրառելու համար:

7. Խթանելով կին զինծառայողների ծառայողական առաջնադասմանը հնարավորությունները՝ նպաստել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը:

8. Երաշխավորել անկախ սեռից բոլոր զինծառայողների համար հավասար հնարավորությունների ստեղծումը ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջնադասման համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից:

9. Օրենքով սահմանել երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածը հերթական զինվորական կոչում շնորհելու համար հաշվի առնելու դրույթը, որը կխթանի կին զինծառայողների ծառայողական առաջնադասմանն ու ներկայացվածությանը բարձր պաշտոններում:

10. Բացառել գործնականում առկա այն դեպքերը, երբ հղիության և ծննդաբերության

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՏԻԱԿԱՆ ԱՍՍՈՑԻԱՏԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY VANADZOR OFFICE

արձակուրդ մեկնած կին զինծառայողներին հրամանատարները համոզում են չվերադառնալու ծառայության:

11. Բոլոր զինծառայողների համար ապահովել արժանապատիվ ծառայության նվազագույն պայմաններով՝ թե շենքային, թե կենցաղ-սպասարկման, թե հիգիենայի պահպանման:

12. Զանքեր գործադրել բոլոր զինծառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինծառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստի տրամադրման ուղղությամբ:

13. Հաշվի առնելով ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված ՀՀ ԳԱԾ-ի մասին զինծառայողների իրազեկվածության ոչ բավարար մակարդակը՝ երաշխավորել իրազեկման դասընթացներին, միջոցառումներին, քննարկումներին բոլոր զինծառայողների պարբերական մասնակցությունը:

14. Զինված ուժերում իրականացնել մարդու իրավունքների, կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության, հակախտրականության, կանանց նկատմամբ բռնության արգելքի մասին թեմաներով ուսուցում, որի շնորհիվ վերջիններս կկարողանան պաշտպանել իրենց իրավունքները զինվորական ծառայության հետ կապված տարբեր ոլորտներում:

15. ՀՀ պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում և այլ առցանց հարթակներում ապահովել զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նութերի (լուսանկարներ, տեսահոլովակներ, հոդվածներ, մամուլի հաղորդագրություններ) տեսանելիությունը, ինչը կնպաստի զինվորական ծառայության գրավչության բարձրացմանը թե կին, թե տղամարդ զինծառայողների շրջանում:

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

«27» 03 2024թ.
ՊՑ/510-99/3931

«ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ» ՀԿ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀ
ՊԱՐՈՆ Ա. ՍԱՔՈՒՆՅԻՆ

Հարգելի՛ պարոն Սաքունց,

Ի պատասխան Ձեր՝ 19.03.2024թ. թիվ Ե/2024-19.03/402 գրության՝ տեղեկացնում ենք, որ «Կանանց իրավունքների պաշտպանության վիճակը ՀՀ զինված ուժերում» զեկույցը և Ձեկույցում ներկայացված առաջարկությունները Պաշտպանության նախարարությունում ուսումնասիրվել են:

Կից տրամադրում ենք առաջարկությունների վերաբերյալ մեր դիտարկումները:

1. Մշակել կին զինծառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագրեր, զինվորական ծառայության կազմակերպումն ապահովող օրենսդրական կարգավորումները մշակելիս ապահովել ոլորտի մասնագետ կանանց անմիջական մասնակցությունը օրենսդրական փոփոխությունների փաթեթի մշակման աշխատանքներում, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխության նախագիծը ներկայացնել հանրային քննարկման:

Ընդունվել է ի գիտություն:

2. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ զինծառայողների մեծամասնությունը զինվորական ծառայության է անցնում ֆինանսական խնդիրների լուծման նպատակով Կառավարությունը անհրաժեշտ ջանքեր պետք է գործադրի զինվորական ծառայության անցնելու այլ շարժառիթների խթանման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ զինվորական մասնագիտության գրավչությունը և հանրության շրջանում զինվորական ծառայության նկատմամբ հարգանքը բարձրացնելու ուղղությամբ:

Ընդունվել է ի գիտություն:

3. Զինվորական ծառայության կազմակերպման վերաբերյալ կարգավորումներում պետք է կատարել անհրաժեշտ փոփոխություններ բացառելու համար խտրականության դրսևորումների հավանականությունն օրենսդրության մակարդակում (կանանց տրամադրվող զինատեսակների սահմանափակման հարցում, վերակարգի նշանակման գործընթացում, տույժերի կիրառման տարբերակված մոտեցման հարցում): Գործադրել անհրաժեշտ ջանքեր՝

կրթական, պարբերական վերապատրաստման ծրագրերի միջոցով, կին զինծառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպի, կարծրատիպերի հաղթահարման ուղղությամբ:

ՁՈՒ կարգապահական կանոնագրքում առկա է կին զինծառայողների վերաբերյալ երեք տեսակի տույժի տարբերակում, որոնցից երկուսը պայմանագրային կին զինծառայողների նկատմամբ չեն կիրառվում, քանի որ դրանք բովանդակային առումով տարածվում են միայն պարտադիր ժամկետային զինծառայողների վրա, իսկ «կարգապահական վաշտ ուղարկելը» տույժը կին զինծառայողների նկատմամբ չի կիրառվում՝ հաշվի առնելով մի շարք հանգամանքներ (ընտանիք ունենալը, կարգապահական վաշտերում անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների բացակայությունը և այլն):

Ինչ վերաբերում է կին զինծառայողների նկատմամբ առկա ակնհայտ խտրական մտածելակերպին և կարծրատիպերին՝ ՊՆ ներկայացուցիչները հանրության շրջանում (այդ թվում ավագ դպրոցների, քոլեջների սովորողների հետ) հանդիպումների ընթացքում ներկայացնում են ՁՈՒ-ում կանանց լիարժեք և բովանդակային ներգավմման անհրաժեշտության, ծառայության ընթացքում նրանց ձեռքբերումների, ինչպես նաև Կանայք, Խաղաղություն, Անվտանգություն օրակարգի կարևորության մասին:

4. Անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել նաև օրենսդրական կարգավորումներում առկա ձևակերպումներում և զինվորական կոչումներ զբաղեցնող զինծառայողների թվում չտարանջատել կանանց՝ «կին զինծառայող» ձևակերպմամբ:

«Ձինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ և 48-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետերի ու 53-րդ հոդվածի համապետքստում նշված առաջարկը լրացուցիչ քննարկման կարիք ունի, քանի որ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ կարող է տրվել միայն կին զինծառայողներին, իսկ երեխայի խնամքի արձակուրդ՝ նաև արական սեռի քաղաքացիներին՝ հիմք ընդունելով ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի պահանջները: Ինչ վերաբերում է զինվորական կոչումներին, ապա դրա հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող օրենքի դրույթներում «կին զինծառայող» տարանջատում առկա չէ:

5. Ձևավորել զինված ուժերում կին զինծառայողների իրավունքների, արժանապատվության պաշտպանությունն ապահովող իրավական երաշխիքներ, թե զինված ուժերում նրանց ներգրավման, թե զինվորական ծառայության ընթացքում: Այս տեսակետից կարևոր նշանակություն ունի զինված ուժերում բարեվարքության կանոնների ներդրումը, որոնց բացակայությունը՝ բացասաբար ազդելով տղամարդ զինծառայողների զինվորական ծառայության, զինվորական պարտավորությունների կատարման վրա, էլ ավելի բացասական ազդեցություն է ունենում կին զինծառայողների իրավունքների երաշխավորման և ծառայողական պարտականությունների կատարման վրա: Մասնավորապես, բարեվարքության կանոնների խիստ

պահպանումը կարևոր նշանակություն ունի ենթակա-հրամանատար հարաբերություններում գոյություն ունեցող խնդիրները, կոռուպցիոն ռիսկերի դրսևորումները, հովանավորչությունը բացառելու հարցում:

Մշակվել է «ՊՆ համակարգի պայմանագրային զինծառայողների վարքագծի կանոնների նախագիծը», որը ներկայացվել է Կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի կարծիքին և այժմ գտնվում է միջազգային փորձաքննության փուլում:

6. Ստեղծել խտրականության դրսևորումների դեպքերով բողոքարկման արդյունավետ մեխանիզմներ՝ միաժամանակ խրախուսելով զինծառայողներին գործնականում կիրառել նման մեխանիզմները՝ իրավահավասարության խթանման նպատակով: Մասնավորապես, զինված ուժերում մարդու իրավունքների խախտումների և կոռուպցիոն դեպքերում անանուն հաղորդման ՏՏ հավելվածի մշակմանը զուգաժամանակ երաշխավորել զինծառայողների իրազեկման բարձր մակարդակը՝ այն արդյունավետ կերպով կիրառելու համար:

Ընդունվել է ի գիտություն:

7. Խթանելով կին զինծառայողների ծառայողական առաջխաղացմանը հնարավորությունները՝ նպաստել համակարգային և ռազմավարական ոլորտներում որոշումների կայացման գործընթացում կին զինծառայողների ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը:

Ընդունվել է ի գիտություն:

8. Երաշխավորել անկախ սեռից բոլոր զինծառայողների համար հավասար հնարավորությունների ստեղծումը ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջխաղացման համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից:

Ընդունվել է ի գիտություն:

9. Օրենքով սահմանել երեխայի խնամքի համար արձակուրդի ժամանակահատվածը հերթական զինվորական կոչում շնորհելու համար հաշվի առնելու դրույթը, որը կխթանի կին զինծառայողների ծառայողական առաջխաղացմանն ու ներկայացվածությանը բարձր պաշտոններում:

«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սպառիչ թվարկված են այն ժամանակահատվածները, որոնք չեն հաշվարկվում զինծառայողի՝ հերթական զինվորական կոչում սրանալու ժամկետների մեջ:

Երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող կին զինծառայողին զբաղեցրած հաստիքով նախարեսված հերթական զինվորական կոչում շնորհելու արգելք կամ կոչման կրման ժամկետի կասեցում օրենքով սահմանված չէ:

10. Բացառել գործնականում առկա այն դեպքերը, երբ հղիության և ծննդաբերության արձակուրդ մեկնած կին զինծառայողներին հրամանատարները համոզում են չվերադառնալու ծառայության:

Նման բովանդակության բողոքներ Պաշտպանության նախարարությունը չի ստացել:

11. Բոլոր զինծառայողների համար ապահովել արժանապատիվ ծառայության նվազագույն պայմաններով՝ թե շենքային, թե կենցաղ-սպասարկման, թե հիգիենայի պահպանման:

Ընդունվել է ի գիտություն

12. Ջանքեր գործադրել բոլոր զինծառայողներին, այդ թվում նաև հղի կին զինծառայողներին հարմարավետ և որակյալ զինվորական համազգեստի տրամադրման ուղղությամբ:

Ընդունվել է ի գիտություն:

13. Հաշվի առնելով ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված ՀՀ ԳԱԾ-ի մասին զինծառայողների իրազեկվածության ոչ բավարար մակարդակը՝ երաշխավորել իրազեկման դասընթացներին, միջոցառումներին, քննարկումներին բոլոր զինծառայողների պարբերական մասնակցությունը:

ՄԱԿ ԱԽ 1325 բանաձևի և դրա հիման վրա մշակված գործողությունների և առաջին և երկրորդ ազգային ծրագրի շրջանակներում տեղական (Դեմոկրատիան այսօր ՀԿ) և միջազգային գործընկերների (Անվտանգության ոլորտի կառավարման ժնկյան կենտրոն (DCAF)) հետ համատեղ, պարբերաբար իրականացվում են ՁՈՒ անձնակազմի իրազեկում՝ 1325 բանաձևի դրույթների վերաբերյալ:

14. Զինված ուժերում իրականացնել մարդու իրավունքների, կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության, հակախտրականության, կանանց նկատմամբ բռնության արգելքի մասին թեմաներով ուսուցում, որի շնորհիվ վերջիններս կկարողանան պաշտպանել իրենց իրավունքները զինվորական ծառայության հետ կապված տարբեր ոլորտներում:

2020-2022թթ. ՄԻՊ ռազմավարության շրջանակներում ՁՈՒ անձնակազմի համար պարբերաբար իրականացվել են մարդու իրավունքների՝ մասնավորապես կյանքի իրավունքի, խտրականության արգելքի թեմաներով վերապատրաստման դասընթացներ, որոնք շարունակական բնույթ են կրում:

15. ՀՀ պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում և այլ առցանց հարթակներում ապահովել զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նույթերի (լուսանկարներ, տեսահոլովակներ, հոդվածներ, մամուլի հաղորդագրություններ) տեսանելիությունը, ինչը կնպաստի զինվորական ծառայության գրավչության բարձրացմանը թե կին, թե տղամարդ զինծառայողների շրջանում:

Զինված ուժերում կին զինծառայողների ներգրավվածությունը լուսաբանող նյութեր, տեսահոլովակներ հրապարակվում են Պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջում, իսկ նրանց ծառայության վերաբերյալ հաղորդումները՝ «Զինուժ» հեռուստաօրագրի շրջանակներում:

Հարգանքով՝

Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Digitally signed by
HAMLET BATIKYAN 1905880359^(m)
Date: 2024.03.26 18:02:54

Կատարող՝ Ս. Սողոմոնյան
Հեռ. 010 66 00 49

« Հ Ա Տ Տ Պ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Գ Լ Խ Ա Վ ՈՐ Ք Ա Ր Տ ՈՒ Ղ Ա Ր »

« 13 » 09 2024թ.
N 78/510-թ/10137

« Հ Ե Լ Ս Ի Ն Կ Յ Ա Ն Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Ց Ի Ա Կ Ա Ն Ա Ս Ա Մ Ք Լ Ե Ա Յ Ի
Վ Ա Ն Ա Ձ Ո Ր Ի Գ Ր Ա Ս Ե Ն Յ Ա Կ » Հ Կ-Ի Ն Ա Խ Ա Գ Ա Տ
Պ Ա Ր ՈՆ Ա. Ս Ա Ք ՈՒ Ն Ց Ի Ն

Հարգելի՛ պարոն Սարունց,

Ի պատասխան Ձեր՝ 29-07-2024թ. թիվ Ե/2024-29.07/927 գրության՝ տեղեկացնում եմ հետևյալը.

1. ՀՀ զինված ուժերում կին զինծառայողների զինվորական պատրաստությունն իրականացվում է ՀՀ ՁՈՒ գլխավոր շտաբի պետի կողմից հաստատված ծրագրի համաձայն:

2. 2023թ. ընթացքում կատարված օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքում սահմանվել է կամավոր հիմունքներով իգական սեռի 18-27 տարեկան անձանց համար 6 ամիս ժամկետով շարքային կազմի պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնելու իրավունք: Բացի այդ, ներկայումս մշակման փուլում է գտնվում կանանց գումարտակում պայմանագրային զինվորական ծառայություն անցնող իգական սեռի զինծառայողների համար ՀՀ կառավարության 03.07.2014թ. թիվ 712-Ն որոշման մեջ հավելվում սահմանելու մասին որոշման նախագիծը, որի վերջնական տեքստը դրվելու է շրջանառության և հանրային քննարկման:

3. ՏՏ հավելվածի մշակման վերաբերյալ հատնում եմ, որ այն ընթացքի մեջ է և մոտ ապագայում սպասվում է մրցույթի հայտարարում և գնումների իրականացում:

4. Կին զինծառայողների ռազմական կրթության և մասնագիտական կարողությունների զարգացման, վերապատրաստումների մասով առանձին իրավական ակտեր չեն ընդունվել, քանի որ ՀՀ զինված ուժերի զինծառայողների համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից, ապահովվում են հավասար հնարավորություններ ռազմական կրթության, մասնագիտական կարողությունների զարգացման և վերապատրաստումներին մասնակցելու, ծառայողական առաջխաղացման համար:

5. 2024 թվականի սեպտեմբերի 1-ի դրությամբ ՀՀ ՁՈՒ զինծառայողների 5% ներգրավվել է ՀՀ-ում և արտերկրում կազմակերպված մասնագիտական

կարողությունների զարգացմանն ու ռազմական կրթությանն ուղղված վերապատրաստումներին, որից 25% կին զինծառայողներ են:

6. Բոլոր պարտադիր ժամկետային զինծառայողների համար՝ անկախ սեռային պատկանելությունից ՀՀ ՊՆ թիկունքային ապահովման վարչության կողմից ձեռք է բերվում և հատկացվում միայն օճառ, օճառաման, սափրվելու ածելի, սափրվելու փրփուր, ատամի խոզանակ, ատամի մածուկ, սանր, զուգարանի թուղթ և եղունգ կտրիչ հիգիենայի պարագաները, որի մասին սահմանված կարգով բազմիցս տեղեկացվել է Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակին, իսկ նոր և որակյալ համազգեստների ձեռքբերման գործընթացի շրջանակներում ուսումնասիրվել են և դեռևս շարունակվում են ուսումնասիրվել տարբեր ՆԱՏՕ անդամ երկրների համազգեստներն ու հանդերձանքի պարագաները:

9/13/2024

ՏԻԳՐԱՆ ԴԱՐԻԲՅԱՆ

Հարգանքով՝ Signed by: GHARIBYAN TIGRAN 3703820292

/Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Կատ.՝ Է. Մանուկյան
Հեռ.՝ 010660049
Էլ. փոստ՝ erik.manukyan@mil.am

Attachment 6.

2001 Հայաստանի
Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի
պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of
Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12 36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2024-19.09/1025
19.09.2024 թ.

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ
ԳՐԱՍԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանին

Հարգելի պարոն նախարար,

Կազմակերպության 29.07.2024 թ. Ե/2024-29.07/927 գրությամբ հայցվող այն տեղեկատվությանը, թե «արդյո՞ք մշակվել է կին զինձառայողների 6-ամսյա ծառայության համար անհրաժեշտ զինվորական պատրաստության ծրագիր», ՀՀ ՊՆ 13.09.2024 թ. ՊՆ/510-ԳՔ/10133 գրությամբ տեղեկացվել է, որ «ՀՀ զինված ուժերում կին զինձառայողների զինվորական պատրաստությունն իրականացվում է ՀՀ ՁՈւ գլխավոր շտաբի պետի կողմից հաստատված ծրագրի համաձայն»:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 51 հոդվածի, «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի՝ խնդրում եմ տրամադրել

1. ՀՀ ՁՈւ ԳՇ պետի կողմից հաստատված ՀՀ զինված ուժերում կին զինձառայողների պատրաստության ծրագրի պատճենը, որի մասին վկայակոչել եք 13.09.2024 թ. ՊՆ/510-ԳՔ/10133 գրության 1-ին կետով,
2. «Մոտոհրաձգային, հրաձգային (լեռնային) և տանկային զորամասերի (ստորաբաժանումների)» մարտական պատրաստության ծրագրի պատճենը, որի մասին վկայակոչել եք 25.12.2023 թ. ՊՆ/510-ԳՔ/8754 գրությամբ:

Համաձայն «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի՝ քաղաքացիների տեղեկություն ստանալու գրավոր հարցմանը պատասխան տրվում է այն ստանալուց հետո 5 օրյա ժամկետում: Ուստի, ելնելով վերը նշվածից, խնդրում եմ տեղեկատվություն ստանալու հարցմանս պատասխանել օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում:

Կազմակերպության նախագահ՝

Կատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ nmovsesyan@hcav.am

Արթուր Սարգսյան

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

«03» 10 2024թ.
N 92/510-ՊԲ/10824-2024

«ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ
ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ» ՀԿ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀ
ՊԱՐՈՆ Ա. ՍԱՔՈՒՆՑԻՆ

Հարգելի՛ պարոն Սաքունց,

Ի պատասխան Ձեր՝ 19.09.2024թ. Ե/2024-19.09/1025 գրության՝ տեղեկացնում ենք, որ ՀՀ զինված ուժերում կին զինծառայողների զինվորական պատրաստությունն իրականացվում է ՀՀ ՁՈԻ գլխավոր շտաբի պետի կողմից հաստատված ծրագրերի համաձայն, որոնք մեծամասամբ պարունակում են ծառայողական օգտագործման տեղեկատվություն, ուստի գաղտնիության հանգամանքով պայմանավորված հնարավոր չէ տրամադրել գրությամբ ակնկալվող ամբողջ տեղեկատվությունը:

Անհրաժեշտության դեպքում՝ ԳՇ պետի ցուցումով նշված պատրաստության ծրագրից կարող է տրամադրվել հոդված կամ թեմա՝ եթե այն չպարունակի գաղտնի տեղեկատվություն:

Digitally signed by
HAMLET BATIKYAN 1905880359
Date: 2024.10.03 10:20:28

Հարգանքով՝

Հ. ԲԱՏԻԿՅԱՆ

Կատ.՝ Մ. Հովսեփյան
Հեռ.՝ 010660049
Էլ. փոստ՝ meri.hovsepyan@mil.am

Attachment 7.

2001 Հայաստանի
Հանրապետություն,
Վանաձոր Տիգրան Մեծի
պողոտա 59
59 Tigran Metsi st.
Vanadzor, 2001, Republic of
Armenia
Tel. (հեռ.) (374 322) 4 22 68
Fax (ֆաքս) (374 322) 4 12
36
E-mail: info@hcav.am
Ե/2024-04.10/1073
04.10.2024 թ.

ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍՄԱԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱԶՈՐԻ
ԳՐԱՍԵՆՑԱԿ
HELSINKI CITIZENS' ASSEMBLY
VANADZOR OFFICE

ՀՀ պաշտպանության նախարար
Սուրեն Պապիկյանիին

Հարգելի պարոն նախարար,

2024 թվականի հոկտեմբերի 3-ին ստացել եմ ՀՀ ՊՆ գլխավոր քարտուղարի 03/10/2024 թ. ՊՆ/510-ԳՔ/10824-2024 գրությունը, որով հայտնում են, որ *«ՀՀ զինված ուժերում կին զինձառայողների զինվորական պատրաստությունն իրականացվում է ՀՀ ՁՈւ գլխավոր շտաբի պետի կողմից հաստատված ծրագրի համաձայն, որոնք մեծամասամբ պարունակում են ծառայողական օգտագործման տեղեկատվություն, ուստի գաղտնիության հանգամանքով պայմանավորված հնարավոր չէ տրամադրել գրությամբ ակնկալվող ամբողջ տեղեկատվությունը»:*

Գրությամբ հավելվել է նաև, որ *«Անհրաժեշտության դեպքում՝ ԳՇ պետի ցուցումով նշված պատրաստության ծրագրից կարող է տրամադրվել հողված կամ թեմա՝ եթե այն չպարունակի գաղտնի տեղեկատվություն»:*

Կազմակերպությունը ներկայումս նպատակ ունի ուսումնասիրել զինված ուժերում կին զինձառայողների պատրաստության համար նախատեսված ուսումնական ծրագիրը՝ ուսումնասիրության հիմքում դնելով նշված ուսումնական ծրագրի՝ կանանց լավագույն շահից և մարդու իրավունքներից բխելու հանգամանքը դիտարկելը, վերլուծելը և անհրաժեշտության դեպքում առաջարկություններ ներկայացնելը:

Ելնելով վերոգրյալից, խնդրում եմ Ձեզ Կազմակերպությանը տրամադրել հարցմամբ պահանջվող կին զինձառայողների 6-ամսյա զինվորական պատրաստության

ուսումնական ծրագրերի այն բոլոր թեմաները, հողվածներն ու հատվածները, որոնք չեն պարունակում գաղտնիություն:

Համաձայն «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի՝ քաղաքացիների տեղեկություն ստանալու գրավոր հարցմանը պատասխան տրվում է այն ստանալուց հետո 5 օրյա ժամկետում: Ուստի, ելնելով վերը նշվածից, խնդրում եմ տեղեկատվություն ստանալու հարցմանս պատասխանել օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում:

Կազմակերպության նախագահ՝

Կատարող՝ Ն. Մովսեսյան
Էլ-փոստ՝ nmoyseyan@hcav.am

Արթուր Սաքունց

**PROGRAM OF COMBAT READINESS FOR MOTORIZED INFANTRY, INFANTRY
(MOUNTAIN) AND MILITARY UNITS (SUBDIVISIONS)**

This program is intended for the training of all motorized infantry, infantry, tank, including mountain, military units (subdivisions) that are staffed with privates and junior non-commissioned officers undergoing mandatory military service.

The second point of the program, which focuses on organizing combat readiness, provides the standards presented to servicemen and subdivisions for preparing for all types of modern combined-arms combat.

ORGANIZATION OF COMBAT READINESS OF MOTORIZED INFANTRY, INFANTRY, MOUNTAIN SUBDIVISIONS

1. Combat readiness is the main daily activity of the troops in peacetime. It is organized and conducted in accordance with the orders and directives of the Minister of Defense of the Republic of Armenia, the Chief of the General Staff of the Armed Forces, the combined-arms and combat regulations of the Armed Forces of the Republic of Armenia, and other governing documents.

The purpose of the training is to prepare servicemen and subdivisions for the successful implementation of combat tasks in modern combined-arms combat, to instill the skills of conducting competent operations in difficult situations, and to form moral-combat qualities of the personnel.

The following principles underlie combat readiness:

- to teach the troops everything that is necessary on the battlefield,
- to ensure the constant combat and mobilization readiness of subdivisions and military units.

2. As a result of the implementation of the combat readiness program:

1) servicemen and sergeants must be:

- vigilant, resilient, courageous, selfless, devoted to the homeland - the Republic of Armenia, ready to defend the constitutional order of Armenia, the freedom and independence of its people and the homeland,

- disciplined, decisive, proactive, resilient, able to withstand all the difficulties and hardships of a combat situation,

- able to operate independently and as part of a subdivision in any location and conditions,

To know:

- the basics of combined-arms combat, their service duties, the procedure for their execution in all forms of combat operations, signals of command, alert and interaction,
- the code of conduct of a participant in combat operations,
- the peculiarities of the mountainous, foothill and plain terrain and their impact on the course of the combat operations of the subdivision,
- the structure, armament and combat capabilities of their subdivision, as well as the structure, armament, combat capabilities, tactics of operations of the subdivisions of the armed forces of a potential enemy,
- the structure of the subdivisions of the armed forces of the potential enemy, their armament, combat capabilities, tactics of operations,
- the procedure for conducting reconnaissance - by observation, from a hiding place and from a combat reconnaissance lookout,
- methods of conducting reconnaissance (observation, ambush, search, accidental attack),
- the material part of the service weapons (armament), the rules of shooting, methods of firing and training, the general structure of the main armored vehicles,
- engineering equipment and methods of camouflage and their sequence,
- the structure of the potential enemy's military barrages, mines, the principle of operation, the rules for installation and neutralization,
- explosives and detonating devices, personnel and collective protective equipment and the procedure for their use,
- methods of orientation in the terrain,
- the simplest methods of measuring distances in the terrain with and without a map,
- measures to prevent injuries and hygiene rules, methods of conducting independent physical training,
- the procedure and methods of providing first aid to the wounded and sick, -the main provisions of the military regulations, the procedure for individual preparation of food from standardized daily rations and preparation of a resting place in field conditions,
- safety rules during combat duty and combat training

- firefighting methods and techniques,
- their duties when performing military service tasks,
- environmental safety rules during the performance of combat tasks and daily activities,
- the factors of destruction of nuclear, chemical, biological (microbiological) weapons and incendiary, highly toxic substances and agents, means of protection against them, the protective properties of the terrain and personnel equipment, NCB (nuclear, chemical, biological) reconnaissance and dosimetry control devices, as well as methods of overcoming contaminated terrain,

be able to:

- operate in mountainous, foothill and plain terrain, in night and day conditions, in case of alarm, in combined-arms combat (during attack and defense), during the implementation of military operations and other combat tasks,

- operate with command, alarm and interaction signals,

- overcome mountainous, foothill and plain terrain obstacles (Vertical cliffs, slopes, rocky areas, grassy and snow-covered hillsides, mountain streams, ravines, valleys, rivers, landslides, etc.),

- effectively use service weapons (armament) and hand grenades to hit various targets located above and below the horizon, in day and night conditions,

- bring service weapons to normal target fire,

- operate at an observation post, in reconnaissance patrols and conduct searches,

- conduct radio communication using service means of communication,

- equip and camouflage trenches and shelters,

- place own and overcome potential enemy barrages,

- take measures to protect against weapons of mass destruction, incendiary and high-precision weapons,

- use individual and collective means of protection, the protective properties of service weapons, equipment, fortifications and the terrain,

- operate in a contaminated area,

- conduct special and partial sanitary treatment,

- navigate terrain with and without a map
- to conduct hand-to-hand combat and perform the prescribed exercises
- prepare places for rest with personnel and available materials,
- provide first aid in case of injuries, burns, poisoning, frostbite and other cases,
- perform tasks of ensuring the safety of military service of troops,
- use firefighting means,
- act as part of a subdivision in case of emergency situations and accidents,
- observe the norms of international humanitarian law in a combat situation,
- follow safety rules.

In addition, due to the military registration profession:

a) motorized riflemen, riflemen, tankmen, machine gunners, grenade launchers (RPG), snipers, anti-tank guided missile, easel anti-tank grenade launcher, automatic grenade launcher crews, who are included in motorized rifle, rifle and tank units, must know:

- the duties of a motorized rifleman, tank soldier,
- the procedure for preparing and conducting an independent battle as part of a squad (crew, personnel) in different conditions of terrain, weather and day,

be able to:

- conduct reconnaissance during operations as part of a subdivision, carry out aiming and adjusting fire,
- fire small arms and service weapons, including at enemy air targets,
- use the main devices and mechanisms installed in armored vehicles,
- provide assistance to the marksman-operator (cannoneer) in arranging armament and preparing for technical maintenance of weapons, and to the mechanic-driver (driver) in conducting technical maintenance and repairing a combat vehicle,

b) mechanic-drivers (drivers) must

Know:

- rules for the operation and maintenance of main armored vehicles, their structure and technical capabilities, including the procedure for maintenance in mountainous terrain, repair and maintenance,

- rules and principles of specific driving to plain, foothill and mountainous conditions, techniques for overcoming various obstacles,
  - regulation and control signals,
  - norms for the consumption of fuels and lubricants, special fluids, types and methods of their conservation,
  - signs of operational malfunctions and combat injuries, causes and consequences, methods of their detection and elimination,
  - fundamentals of basic armored vehicle operation, road traffic rules and road safety rules in settlements, safety rules for the operation, maintenance, repair of combat vehicles, use of fuels and lubricants and technical fluids,
  - armament of armored vehicles,
- be able to:**
- operate as part of the personnel of the armored vehicle,
  - maintain the main armored vehicle in a state of constant readiness,
  - conduct inspection checks during breaks before the march, daily maintenance, as well as regular and seasonal maintenance and repair of armored vehicles,
  - eliminate malfunctions that occur during operation, in which case it is not necessary to dismantle the units and nodes,
  - correctly use the tools and devices necessary for maintenance and current repairs,
  - start the engine in normal and low ambient air temperatures,
  - practice driving the main armored vehicle during the day, at night, in limited visibility, various road and weather conditions, in plain and mountainous terrain,
  - prepare the armored vehicle for self-propulsion and camouflage,
  - confidently overcome water obstacles,
  - choose a protected (safe) location, equip a trench in fragile and rocky terrain, camouflage it and the combat vehicle,
  - apply methods for saving fuel, lubricants, and other operational materials,
  - correctly operate accumulator batteries, caterpillars (tires),
  - fill out the route,

- perform aiming and fire adjustment,

c) Marksman-operators (operators) must

know:

-the structure of the main armored vehicles' armament, observation devices and sighting devices, the procedure for their preparation for combat, maintenance, repair and service,

-the rules for firing an anti-tank guided missile (in the presence of complex armament), a gun (cannon, machine gun) and a coaxial machine gun, their features, including in mountainous terrain,

be able to:

- act as a crew member of armored vehicles,

- prepare armament for combat use and carry out maintenance, prepare ammunition for firing and conduct reconnaissance of targets, determine the starting positions for firing, quickly and accurately hit the enemy with the first shot (fire burst) during the day, at night, in conditions of limited visibility, in mountainous, foothill and flat terrain,

- adjust fire,

- work with a radio station and walkie-talkie,

- check the condition of weapons, aiming devices, loading and aiming mechanisms, eliminate detected malfunctions and failures,

- perform the duties of a squad commander,

d) sergeants must

be:

- disciplined, active, courageous, resilient, proactive,

- decisive, courageous, proactive and demanding commanders who know their subordinates well and are attentive to their daily lives and needs, are able to lead personnel to solve the assigned tasks,

know:

- the provisions of Part 3 of the "Combat Regulations" (platoon, squad, tank) on the preparation and conduct of combined-arms combat,

- the order and sequence of command of the squad (crew),

- the combat capabilities and tactics of operations, structure and armament of their platoon, company, as well as the units assigned to them,
- the basics and rules of shooting,
- the structure of the material part of the squad's weapons, armament, main armored-vehicles and easel anti-tank grenade launcher,
- the structure, armament and combat capabilities of the motorized infantry, tank and reconnaissance companies of the armed forces of the potential enemy,
- the procedure for preparing training sessions for subordinates and the methodology for conducting them,
- the methodology for conducting morning physical exercises, physical training and the procedure for teaching exercises,
- the basics of educating subordinate servicemen, maintaining a stable moral and psychological state, ensuring military discipline and the security of military service,

be able to:

- ensure the constant combat readiness of the squad and its full coordination for conducting all types of combat operations,
- confidently lead the squad in mountainous and flat terrain during combat operations,
- prepare the armament and weapons of the squad, platoon (armored vehicles) for combat use,
- conduct fire from the main armored vehicles and weapons,
- organize protection from weapons of mass destruction, incendiary and high-precision weapons,
- determine the location of targets, plot them on a map (outline) and transmit the obtained data to the platoon commander,
- prepare personnel communication equipment for work, work with them and eliminate minor malfunctions,
- maintain the armament and military equipment in working condition, check the technical condition of armored vehicles, organize its technical service, maintenance and repair in a timely manner,

- perform the duties prescribed by the military and combat-arms regulations
- manage the squad (crew, personnel) on a daily basis,
- train subordinates using the correct methods, prepare to conduct exercises, carry out work on unit (platoon) consolidation, maintenance of military discipline and ensuring the safety of military service,

- to train subordinates using correct methods, prepare and conduct training, carry out work to consolidate the squad (platoon), maintain military discipline, and ensure the safety of military service,

2) The subdivisions must

be:

- a solid and harmonious military personnel with high combat and mobilization readiness, combat training and awareness of the fulfillment of military duty, with a stable moral and psychological state and vigilance of the personnel, educated in a spirit loyal to the Homeland and the military oath,

- constantly ready to repel unexpected attacks by the enemy,

-be able to:

- carry out mobilization and combat readiness measures within the established time limits,
- operate confidently both in conditions of using conventional and weapons of mass destruction, in mountainous and flat terrain,

- to quickly carry out redeployment at any time of the day in all elements of the superior subdivision, military unit, formation's battle order, in marching, pre-combat and combat formations,

- to carry out the tasks set in all types of combat operations, both independently and in cooperation with other types of troops and special forces subdivisions, including during the implementation of special tasks,

- to act with command, alert and interaction signals,

- to restore combat readiness in a timely manner,

- to observe the norms of international humanitarian law when conducting combat operations,

The preparation and harmonization of the subdivision are carried out for conducting combat operations in mountainous and plain terrain in the context of the interaction of forces and means involved in combined-arms combat when performing tasks and various types of combat operations. This aims to develop the knowledge, abilities and skills of servicemen in the subdivision (military unit, formation).

Along with the acquisition of the necessary knowledge, abilities and skills during training and exercises, by creating appropriate situations and conditions, the problems of **psychological** preparation of servicemen should be solved in order to overcome the dangers and difficulties of the combat situation, to develop the abilities to withstand high neuropsychological and physical loads when preparing and conducting combat operations in the mountains.

3. The command training of sergeants is organized in accordance with the provisions of the command training program, in meetings, in command, instructional and demonstration exercises, and is improved during the combat training of personnel.

The heads of the military unit services are involved in the training of special topics, and the instructors are also involved in the mountain training exercises. The exercises improve the sergeants' skills in organizing and conducting combat, the methodology of conducting training, their knowledge of existing weapons and military equipment, the ability to apply them when performing combat tasks, as well as the skills of conducting educational work for subordinates and maintaining the statutory order of the subdivision.

Instructional and demonstration exercises are conducted during training sessions, as well as before mastering new combat training topics.

4. The management of training and education must be specific and ensure the full implementation of the subdivision's (military unit's) training plan and the Program.

The regiment (brigade) commander is responsible for the military discipline, combat readiness, education and morale of the personnel.

He is obliged to:

- constantly manage the combat readiness and educational work of the personnel,

- conduct military trainings with battalions,
- manage the readiness of the headquarters,
- conduct training for battalion and company commanders, their deputies, heads of branches and services, as well as test training for subdivisions,
- adopt a decision on organizing combat readiness and issue a corresponding order,
- manage the development and implementation of the combat readiness plan.

The battalion commander is the main organizer of the combat readiness and educational work of the personnel. He is obliged to manage the combat readiness and educational work of the personnel, conduct training of the headquarters staff, officers and non-commissioned officers, as well as military trainings of the battalion's subdivisions, manage and personally participate in the development of the combat readiness plan and the compilation of weekly lesson plans for the companies.

He is entitled to specify the number of hours of training topics, the content of the training, as well as the topics of commander readiness for the battalion sergeants.

The company commander is the main organizer of the combat readiness and educational work of the personnel. He is obliged to organize the combat readiness of the company, draw up the weekly schedule and conduct training for the company's officers and sergeants.

He reserves the right to specify the number of hours allocated to this or that topic, the number of training sessions, their content and the numbers of the standards to be developed, and if necessary, to develop additional standards not provided for by the Program.

The platoon commander (platoon sergeant) personally trains and educates subordinates, conducts combat readiness exercises, and monitors the training of sergeants. He is entitled to specify the methodology for conducting exercises and determine the duration of the development of training topics.

5. Combat readiness planning is carried out by headquarters by decision of the commander or with his personal participation.

The results of combat readiness are recorded:

- in the platoon - for individuals and squads,

- in the company - for squads, platoons, as well as sergeants of the company,
- in the battalion headquarters - for the company (battery) and platoon, as well as for commanders of individual subdivisions and platoons,
- in the regiment (brigade) headquarters - for battalions (divisions), each company (battery), individual units, as well as for officers of the regiment (brigade) administration, battalion (division), company (battery) commanders and their deputies.

6. When conducting training and military exercises, the commander (chief) is obliged to take measures to prevent the death, drowning and injury of personnel, approve and timely deliver safety rules to subordinates, and constantly monitor their exact implementation.

N-normative, F-fire, T-tactical, M-mountain, E-engineering, DWMD-defense against weapons of mass destruction, R-reconnaissance, MT-military topography, Ph-physical, MM-military medical training, D-driving, T-technical, CT-communications training.

READINESS OF MOTORIZED INFANTRY, INFANTRY (MOUNTAIN) MILITARY UNITS (SUBDIVISIONS)

For reserve military units (subdivisions): training hour: – minutes, training day: - hours, training month: day, monthly: hours, during the training phase: --hours, during the year: - hours.

For motorized infantry subdivisions of military units on combat duty and military units with reduced personnel: training hour: minutes, training day: —hours, training month: —days, monthly; hours, during the training phase: hours, during the year: — hours.

For infantry subdivisions and personnel military units on combat duty: training hour: minutes, training day: hours, training month: day, monthly: hours, during the training phase: -- hours, during the year: hours.

FIRE READINESS

Teaching Objectives

To deepen knowledge of:

-combat capabilities and material components of service weapons (armament of a combat vehicle), its ammunition and hand combat grenades,

- failures and malfunctions that occur during shooting and methods for their elimination,
- methods for checking the target firing and bringing the weapon (armament) to regular target firing, adjusting the aiming devices,
- procedures for servicing weapons (armament),
- safety rules when handling weapons (armament) and ammunition.

To improve:

- operating with service weapons (armament), preparing them for combat use,
- conducting target reconnaissance and selecting targets for destruction (in order of importance),
- determining starting positions for firing,
- engaging targets with the first shot (fire burst) from a standing position,
- necessary during short stops and movement,
- skillful fire adjustment, firing at stationary, emerging and moving ground and air targets in all modes (in all weather conditions, in flat and mountainous terrain, day and night),
- secret movement on the battlefield, camouflage and quick change of firing position,
- tactically competent movement independently or as part of a combat group (crew, squad),
- firing as part of a subdivision,
- to conduct fire as part of a subdivision,
- to open fire independently or on the command of the commander,
- to maneuver with fire and demonstrate fire interaction,
- to throw a hand grenade,
- to eliminate malfunctions that occur during firing,
- to conduct fire with the subdivision's small arms and grenade launchers,
- the squad commander's **skills** in methodically conducting training for subordinates, in hitting the enemy with fire and in controlling fire.

To develop physical endurance, moral and psychological stability and confidence in one's weapon.

Methodological instructions

Fire readiness is the main (important) part of the field training of the troops.

The high level of personnel fire training is ensured by consistent training, proper organization of exercises, frequent fire training and effective shooting, and targeted use of modern training and technical resources.

Fire readiness is conducted during:

- training in the study of the basics and rules of shooting, weapons (armament), and the material part of ammunition,
- conducting fire training and shooting (training, testing, combat) exercises,
- the trainings of conducting exercises of fire controlling of subdivisions
- self-training

Fire training in mountainous conditions is conducted at a well-equipped mountain military shooting range.

Organize and conduct practical training exercises in firing with armored vehicles and large-caliber machine guns on the routes, in tactical fields, and during field operations, according to the "Firing Course."

Pay special attention to:

- the crew's mastery of the rules and exercises of shooting (with weapons and combat vehicles), as well as throwing a hand grenade at targets located above and below the horizon,
- training in firing from top to bottom and bottom to top at different angles of the grenade launcher's position, both with the PUS and with service weapon shooting.

Training sessions on the study of the material part of weapons (armament) and ammunition, as a rule, are conducted as separate sessions, however, if necessary, for certain categories of trainees they can be conducted during fire training at training sites (points). These training sessions are conducted in the material part of classrooms, tank training camps, shooting ranges, assembly points and fields, using posters, models, samples of training weapons (armament) and ammunition, and instructional and training tools.

The main teaching methods are:

- narration (explanation) with demonstration of parts and mechanisms,
- practical work on the use (operation) of weapons (armament) and equipment.

In these trainings, trainees acquire solid knowledge about weapons (armament) and ammunition, the purpose of sighting and observation devices, combat properties, structure, operation of parts and mechanisms.

Later, knowledge is reinforced and improved during fire training and shooting, as well as weapons (armament) operation and maintenance training. During training on the basics and rules of shooting, special attention is paid to the search for targets, determining their distance, assessing them, correctly setting the starting positions, taking into account deviations in shooting conditions, adjustments to the movement of the target and combat vehicle, as well as shooting accuracy skills.

SOCIO-STATE READINESS

Teaching Objectives

Socio-state readiness (SSR) is a subject of combat readiness in the system of training and combat activities in the Armed Forces of the Republic of Armenia, an important means of training, education and ensuring moral and psychological stability of personnel. SSR training is aimed at clarifying the content of state policy in ensuring the country's security for the personnel of the Armed Forces, expanding the knowledge and horizons of servicemen, unifying military crews, establishing harmonious interpersonal relations, increasing the combat effectiveness of personnel and developing a conscious readiness for the defense of the homeland.

The main objective of training military personnel in socio-state readiness are:

- to equip them with:

a solid knowledge of Armenian history, the best traditions of the Armenian national liberation struggle, current issues of state and military construction, legal norms, and the basics of service relations.

- to form:

-skills and abilities to analyze the history of military art, events taking place in Armenia, the region and the world,

-feelings of love and loyalty towards the personnel's state ideology, national, cultural and spiritual values,

-a conscious attitude and personal responsibility towards fulfilling the requirements of military duty, oath and combined-arms regulations, and orders of commanders (chiefs).

Methodological instructions

Socio-state readiness (SSR) is an independent subject of combat readiness.

SSR trainings, as a rule, are conducted in platoons, small companies (batteries), in the composition of these subdivisions. Platoon commanders (deputies of the platoon commander) or their replacement servicemen are appointed as group leaders, as well as, if necessary, company (battery) commanders, their deputies or their replacements.

The trainings are recorded in the platoon combat training records.

As a rule, SSR trainings are organized using the **method of lectures and seminars**, but at the discretion of the group leader, taking into account the specifics of the topic and the intellectual abilities and level of preparation of the listeners, **conversations, debates, round tables, practical games**, and other active teaching methods and approaches may also be used.

In order to improve the level of socio-state training in military units of the Armed Forces of the Republic of Armenia, encourage the use of modern methods and pedagogical innovations, and promote effective competition among group leaders, **a joint competition-review of leaders of the SSR** is organized and held in three stages during the academic year.

TACTICAL READINESS

Training Objectives

To deepen the knowledge of all personnel in preparing and conducting combined-arms combat in various conditions, knowledge of the provisions of the combat regulations and the basics of combined-arms combat, to stabilize the skills of personnel:

1. in operations to achieve high levels of combat readiness,
2. in performing operational duties in a combat situation,
3. during the performance of combat tasks, including according to combat predetermination, in rapidly changing and complex situations, in mountainous and plain conditions, day and night, in cooperation with other branches of the Armed Forces, special forces units of the Armed Forces,

as well as other military subdivisions, military formations and bodies of other troops, in conditions of using both conventional and high-precision weapons,

4. during the effective use of weapons, armament and military equipment in case of combat vehicles and infantry operations,

5. For mountain subdivisions: using mountain gear when overcoming various mountain obstacles.

To improve the skills and abilities of subdivisions commanders in performing assigned tasks and in training for continuous control of subdivisions and fire.

To form the psychological and combat qualities of personnel.

Methodological instructions

Tactical readiness is the basis of the field training of troops.

It most fully ensures the complex training of personnel and subdivisions for skillful and harmonious actions on the battlefield.

Training subdivisions in combat operations should be planned by time of the year and day, and conducted in conditions that are as close to a combat situation as possible. At the beginning of the training, the personnel should study the equipment (in mountain subdivisions - mountain gear), master the technique of overcoming any obstacles, and the procedure for providing self-help and mutual aid.

The basis of the tactical readiness of servicemen should be the development of the ability to detect the enemy and destroy them with fire, to act independently, as well as part of a subdivision, in all types of combat operations in difficult terrain, including mountainous conditions.

During tactical readiness,

- implementation of emergency operations,
- improvement of individual readiness
- development of subdivision harmonization are carried out.

The preparation and harmonization of subdivisions implies the development of harmonious operations of personnel, assigned and supporting subdivisions with the branches of the armed forces and subdivisions and bodies of other forces.

The main forms of tactical training are:

- a) during the improvement of individual training - tactical military exercises and independent work,
- b) during the preparation and harmonization of subdivisions: tactical military exercises and live fire of squads (personnel), crews and platoons, tactical military exercises and live fire of companies and battalions, including live fire.

Tactical training, live fire and military exercises should be conducted on the tactical training field, and tactical military exercises should be conducted on an additional prepared area of the site.

The size and nature of the area should ensure the quality development of the specified training topics and maximum learning of the training.

During training, live fire and military exercises, obstacles, including mountain obstacles, intended for overcoming in order to ensure safety, must be prepared and checked by trained officers.

Tactical military exercises are the first and necessary stage of subdivision readiness - the main way to train personnel in tactical operations, various obstacles, transportation and coordination of subdivisions in difficult conditions.

The main method of training in tactical military exercises is the execution of exercises and methods of operations (trainings) during the development of tactical norms.

During tactical military exercises of subdivisions, in addition to the development of methods and exercises of operations in combat, the personnel's exercises and methods of overcoming various obstacles are improved. Moreover, each exercise and method of operations is first developed element by element, slowly, and then completely.

The incompletely mastered element of the exercise and the exercise as a whole must be repeated until the trainees learn to perform it correctly, within the time established by the norm.

Tactical military exercises must be preceded by:

- training in studying equipment and its use,
- study of means ensuring the safety of overcoming various obstacles,
- training in developing the personnel's technique of moving around the terrain and overcoming obstacles,
- training in performing self-aid and mutual-aid exercises and methods,
- training in orientation in the terrain, day and night, and other issues.

Tactical military training of subdivisions can be conducted "on foot" or with a vehicle. In high-altitude terrain, where the use of armored vehicles in real combat is excluded, tactical military training is conducted only on foot.

The inclusion of one or another type of mountain obstacle exercises in tactical military training should be determined based on the training readiness of trainees and availability of mountain gear.

The tactical situation during training is created separately for each training topic and may not have a unified concept.

During the training, officers and sergeants improve their skills in leading subordinate subdivisions by communicating short orders, commands and signals, as well as determining the level and quality of training of servicemen and subdivisions.

Deficiencies identified during the improvement of individual training are eliminated at the initial stage of squad training, and deficiencies identified during squad training are eliminated at the initial stage of platoon training, etc.

In order to develop topics of organizing combat operations and implementing cooperation between staff, assigned and supporting subdivisions (tank, artillery, anti-aircraft, engineering, etc.), as well as subdivisions of other troops and neighbors, part of the exercises approved by this Program are conducted as company (battalion) tactical military exercises with reinforcement means ("on foot, mechanized" or material part). The first such exercises are planned as demonstration exercises under the leadership of the regiment (brigade) commander.

Tactical military exercises of subdivisions are directly organized and conducted by commanders. In the case when subdivisions of military branches and special forces are involved in company or battalion tactical military exercises, as well as when these exercises are conducted as test exercises, the training leader is the battalion or regiment (brigade) commander, respectively.

A mountain training instructor is assigned to assist the training leader in high-altitude terrain when developing topics of overcoming complex mountain obstacles (rocky terrain, steep, snow-covered slopes, ice sheets).

During the coordination and training of the companies, ascents are planned and conducted, and tactical military exercises are conducted during the 1-3-day of mountain training campaigns on the topics of "Company in Defense", "Company during Attack", "Company during the Military March and March Guard".

When conducting tactical military exercises, new methods of commanding the personnel of subdivisions and managing firepower are sought, forms and methods of performing combat tasks, striking the enemy with fire, commanding personnel, assigned and supporting subdivisions, as well as practical measures to mislead the enemy are taken.

Tactical military exercises are the main forms of squad and platoon harmonization. During tactical military exercises, squad and platoon commanders not only gain experience in leading subdivisions, but also improve their skills in organizing combat operations in the field. Therefore, the content of tactical military training includes topics of combat readiness (decision-making, site investigation, setting combat tasks for subordinates, organizing interaction and comprehensive support), as well as psychological readiness, taking into account the peculiarities of the terrain.

The main method of training during tactical military exercises is the practical work of trainees in performing their operational duties in conditions close to combat reality.

During tactical military exercises, training topics are developed in strict sequence, based on a common tactical situation with the designated enemy.

Tactical military exercises are organized and conducted by:

- squad commander - platoon commander,
- platoon commander - company commander,

-company commander - battalion commander.

MOUNTAIN READINESS

Teaching Objectives

To study:

-the characteristics of mountainous terrain and their impact on the combat operations of subdivisions,

-the dangers in the mountains and measures to ensure safety when overcoming mountain obstacles.

To develop the personnel's:

-techniques for overcoming mountain obstacles, steep cliffs, rocky, grassy and snow-covered slopes, mountain streams (rivers), canyons,

- cargo transportation,

- taking into account the terrain surface and natural phenomena in the mountains (thunderstorm, hail, storm, snowdrift, rock fall, collapse, mudslide, landslide, flood), positioning in field conditions,

- when carrying out tasks in mountainous regions, the **abilities and skills** of effective use of weapons (armament).

To acquire solid knowledge and ensure safety measures when performing operations in mountainous terrain.

To develop the combat and physical abilities of personnel to perform operations in mountainous terrain.

Methodological instructions

During the academic year, mountain training of subdivisions is the basis for improving individual readiness and is conducted mainly in January-February, July-August. The formed skills are improved during mountain campaigns and ascents, in a complex of tactical military and physical readiness exercises.

Training exercise to study the specifics of conducting combat operations in the mountains are held at mountain training grounds and in natural mountain barriers under the leadership of subdivision commanders, involving specially trained mountain training instructors. Depending on the level of readiness of the personnel, the battalion commander is entitled to redistribute the hours of theoretical and practical training. Initial skills are acquired during planned physical training exercises that precede the first mountain readiness exercises. During these trainings, the personnel master the exercises and techniques of moving forward with a narrow support tool, climbing with a rope (rope) and performing special exercises, as well as develop balance and overcome the fear of heights.

Mountain training exercises are conducted in winter and summer, taking into account the seasonal characteristics of the mountainous terrain. Depending on the time of year, the training of servicemen is carried out using the "from simple to complex" method, repeating it many times, gradually changing and complicating the conditions of their implementation with each exercise, introducing new features, and moving to new routes.

When studying the dangers in the mountains, special attention should be paid to the order of operations in order to prevent possible negative consequences. These operations are consistently focused on during field exercises, ascents, mountain campaigns and tactical exercises.

The variety of training conditions is an important method for improving the skills of advancing and deploying in mountainous conditions.

Mountain training clothing and equipment, as well as weapons, should be selected in accordance with the solutions to combat training tasks, the peculiarities of training and climbing routes. In a special training mountain settlement or mountainous terrain, methods and techniques are developed for overcoming steep grassy (snow-covered, icy slopes (climbs) and mountains, valleys, mountain streams and rivers, gorges, as well as insurance and self-insurance exercises are performed. During the training, it is necessary to teach the personnel the rules for correctly wearing mountain gear, in accordance with the situation, using the most suitable methods for overcoming mountain obstacles.

PHYSICAL READINESS

Teaching Objectives

To be able to withstand physical and psychological stress and successfully operate in modern combat.

To develop general endurance for long-term marches and campaigns, the ability to overcome obstacles, and the ability to conduct hand-to-hand combat.

Methodological Instructions

The physical training of servicemen is carried out in training sessions, during morning exercises, sports and mass work hours, and during combat operations.

Physical training sessions in a company or platoon are conducted by officers, lasting one to two hours.

More complex exercises, training methods, and actions are studied in the training sessions of various physical training departments and are improved in complex training sessions.

At the beginning of the training phase, complex exercises are aimed at increasing the general physical fitness level of servicemen, then the program of professional complex exercises includes exercises with two or three sections of physical fitness.

When going to and returning from combat readiness training, the subdivisions conduct concurrent physical training exercises.

The content of the exercises includes accelerated movements on foot, overcoming natural and artificial obstacles, getting into and out of vehicles, as well as other exercises and actions provided for in the combat training program.

The effectiveness of the exercises is achieved by reducing the time of rearrangement and movement, brief explanations, simultaneous or group performance of exercises with gymnastic tools and training equipment.

The exercises, training forms and actions developed in the training sessions are improved during morning physical exercises, training and sports activities, self-training and mass sports events.

Before moving on to a new topic of physical readiness, instructional and demonstration exercises are held with the training leaders, and an instruction is held with the sergeants on the eve of each training session.

During the academic year, each serviceman must be evaluated for the performance of all exercises provided for in the curriculum.

The physical fitness of servicemen is checked and assessed at least once a month. Additional training sessions are conducted with physically weak and sick servicemen, gradually increasing the physical load.

During all types of physical training sessions, servicemen are prepared to perform complex military exercises and pass the norms of military-practical exercises.

Prevention of injuries is ensured by the correct methodology of clear organization and conduct of training, high military discipline - observance of mutual aid, self-aid and safety rules, timely preparation of training venues and appropriate equipment.

Complex training includes physical exercises in a combination of different topics of physical training. First, exercises that develop speed and flexibility are included, then strength, and finally endurance exercises.

DAILY ACTIVITY OF THE ARMY

Learning Objectives

To know the provisions of the combined-arms regulations and the basics of the legislation of the Republic of Armenia defining the performance of official duties of the RA Armed Forces, the internal, guard and garrison services of the RA Armed Forces, disciplinary regulations, general provisions of the line regulations, personnel responsibilities in emergency situations, safety rules on the territory of the military unit, in weapons and ammunition depots.

To study the procedure for organizing firefighting protection in a military unit, fire safety rules, deepen knowledge about the causes of fire, techniques and methods for extinguishing fires and outbreaks.

To be able to use available means, quickly extinguish fires (outbreaks of fire), evacuate equipment, weapons and property.

To improve the skills of implementing the provisions of the combined-arms regulations for daily service, clearly and accurately implement the requirements of all laws and regulations during the daily activities of the troops and training, act harmoniously in subdivision, on foot and in vehicles. To have an exemplary appearance and strictly observe the rules for wearing a military uniform, to take quick measures to extinguish fires and outbreaks using firefighting equipment, to evacuate people, weapons, military equipment and property.

To educate the personnel in the spirit of pride and love for serving in the Armed Forces of the Republic of Armenia.

Methodological instructions

Knowledge of the combined-arms regulations of the RA Armed Forces is the basis for the clear performance of servicemen of their service duties, as well as for maintaining military discipline and the established order.

The training of regulations is conducted in military units, specially equipped guard houses, military classrooms, checkpoints and other places where there is an opportunity to demonstrate the lifestyle and service of servicemen in accordance with the provisions of the combined-arms regulations.

Studying and mastering the provisions of the regulations contributes to maintaining internal order in military units and subdivisions, organizing the everyday life and activities of servicemen. Practical skills in implementing these provisions are improved in everyday life, as well as when preparing for and carrying out the daily routine. The practical implementation of the provisions of the regulations by servicemen and sergeants in everyday life is assessed every month in the subdivisions.

The line qualities of personnel and subdivisions are acquired during planned training, morning line exercises, during learning other subjects, as well as during all types of daily lines and movements. Line qualities include the individual line readiness of servicemen and the line harmonization of subdivisions.

Training for individual line qualities is conducted regularly, throughout the entire training period, in the following methodological sequence: training, checking the performance of

exercises taught in previous training sessions, demonstration of new line exercises with a brief explanation and practical training of these exercises, dividing them into parts or with the help of a preparatory exercise (if the exercise is complex, then completely after that, if it is not complex, it is necessary to teach it slowly, gradually bringing it to the pace set by the norm); bringing the trainees' training to the level of exemplary performance through unilateral and bilateral training of the exercise; organizing competitions for the best performance of the exercises and conducting an analysis of the exercise.

The subdivision's line coordination exercises begin with an explanation of the relevant articles of the line regulations, exemplary performances of the actions being worked out are demonstrated, and then appropriate training is carried out.

All exercises, as a rule, are held on the military unit's parade ground, using small drums.